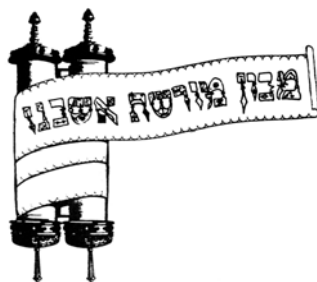

מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז בארץ ישראל ובחוץ לארץ

לשנת תשס"ח

לוח מנהגי בית הכנסת לבני אשכנז לשנת תשס"ח

תשרי

ערב ראש השנה

אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמתפללים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסווי עמוד החזן והבימה, בכיסויים לבנים, ומשאירים אותם עד אחרי יום הכיפורים. ברורות האחרונים נהגו לכסות גם את עמודי המתפללים במפות לבנות.

גירסאות התפילה

בתפילות ראש השנה כופלים 'לעילא ולעילא' רק בקדישים שנתקנו לאמירת הש"ץ, והיינו: בערבית לפני תפילת העמידה ולאחריה; בשחרית – לפני 'ברכו' ולאחר חזרת הש"ץ; לאחר קריאת התורה; במוסף לפני העמידה ולאחר חזרת הש"ץ. אך בקדישי מנחה של ש"ץ וכן בכל קדישי יתום אין כופלים. בשאר ימי התשובה, מלבד יום הכפורים, אין כופלים 'לעילא' כלל.

גירסאות התפלה בכל עשרת ימי תשובה:

וּכְתוּב לְחַיִּים טוֹבִים כְּנִי בְרִיתְךָ (בלא המילה 'כל'); בְּסֵפֶר חַיִּים כְּרָכָה וְשְׁלוֹם וּפְרֻנְסָה טוֹבָה נִזְכָּר וְנִפְתָּח לְפָנֶיךָ אָנוּ וְכָל עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל לְחַיִּים וְלְשְׁלוֹם (בלא המילה 'טובים'); סיום העמידה: עוֹשֶׂה הַשְּׁלוֹם, בַּמָּקוֹם הַמְּבֻרָךְ אֵת עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל בְּשְׁלוֹם; בקדישי אומרים את הנוסח הרגיל: עוֹשֶׂה שְׁלוֹם (בלא הוספת ה"א הידיעה – 'השלום'); אָבִינוּ מְלַפְּנוּ פְּלֵה דְבָר וְחַרְבַּב וְרַעַב וְשָׂבִי וּמִשְׁחִית וּמִגְּפָה מִכְּנֵי בְרִיתְךָ; אָבִינוּ מְלַפְּנוּ כְּחֶבְנוּ בְּסֵפֶר מְחִילָה וְסְלִיחָה (ולא 'סליחה ומחילה').

גירסאות התפלה בימים הנוראים:

נְאֻז צְדִיקִים יִרְאוּ וְיִשְׁמְחוּ (ולא 'ובכן צדיקים'); בתחילת הקדושה אחר כל סילוק: כְּפָתוּב וְקָרָא זָה אֵל זָה (בלא המילים 'על יד נביאך'); במוסף ביזמפני חטאנו: שְׁנַשְׁתַּלְתָּה (ולא 'השלוחה'); וְתַעֲרַב לְפָנֶיךָ עֲתִירְתָּנוּ (ולא 'ותערב עליך').

הוספות ופיוטים

בכל עשרת ימי התשובה בחזרת הש"ץ אין הקהל אומר 'זכרנו', מי כמוך, 'זכור', אך הקהל עונה: 'אמן' על אמירת 'זכור לחיים טובים בני בריתך', וכן הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' לפני הש"ץ. בימים הנוראים אומרים את הפיוטים אשר במחזורי אשכנז המובהקים, לפי מנהג פפד"מ ובנותיה, ואין מדלגים בהם, לא בברכות קריאת שמע ולא בתפילות העמידה. הפיוטים של ראש השנה כמעט כולם שוים במחזורי אשכנז ופולין.

חלקי הפיוטים נאמרים בדרך כלל לפי ההנחיות המצוינות במחזור. מה שמצוין בו לאמירת חזן, נאמר על ידי החזן בקול רם, ומה שמצוין בו לאמירת הקהל, נאמר על ידי הקהל. לעתים, חזן אומר את חלקו הראשון של החרוז, וקהל עונה את חלקו השני. מקפידים על כך בפיוטים 'זכר מאמינים', 'אדירי איומה', 'לא-ל עורך דין', ודומיהם (ונזהרים שלא לחבר בהם בניגוד לכוונת הפייטן ומשמעות העניין, סוף חרוז עם תחילת חרוז

שאחרי, אף שפשטה אמירה או שירה כזו בכמה מקומות).

תפילות קבליות לש"ץ שנדפסו במחזורים בדורות האחרונים, 'הנני העני' וכדומה, לא נתקנו דווקא לתפילת מוסף, ואינן נאמרות בדרך חזונית. הן תפילות אישיות לשליחי הציבור של כל התפילות בימים נוראים. האומרים – אומרם בלחש, ובמקום שאין בו חשש הפסק. ולכן ש"ץ של שחרית צריך להקדים אמירתם לפני 'ברוך שאמר'.

פתיחת ארון הקודש וסגירתו

בשחרית ומוסף של ראש השנה, ובכל תפילות יום הכיפורים, נשאר ארון הקודש פתוח בחזרת הש"ץ מלבד בקדושה וברכת כהנים (שלא כציון המחזורים המאוחרים להרבות בפתיחות וסגירות). מכבדים כמה מתפללים וכהנים בפתיחות ספורות אלה:

מתפלל פותח – לקראת תחילת חזרת הש"ץ; מתפלל סוגר – לפני קדושה. מתפלל פותח – בתחילת אמירת 'לדור ודור'; כהן סוגר – בתחילת אמירת 'רצה'. כהן פותח – אחר ברכת כהנים; כהן סוגר – לפני קדיש 'תתקבל'.

סדר 'אבינו מלכנו'

סדר 'אבינו מלכנו' נאמר בנחת, פיסקה פיסקה. כל פיסקה אומרה הש"ץ בנעימה מיוחדת (כל קהילה בנעימה המקובלת אצלה) ואחרי אומרה הקהל באותה נעימה. בראש השנה ויום הכיפורים, בפסקות אחדות מאריכים יותר בנעימה, בעיקר: 'חטאנו לפניך'; 'חדש עלינו שנה טובה'; 'כלה דבר וחרב'; 'קרע רוע'; 'כתבנו בספר' (כל החמש); 'שמע קולנו'; 'קבל ברחמים'; 'למען באי באש'; 'עשה למען שמך'. בשאר ימי התשובה, כל הפסקות נאמרות בניגון שוה. הפיסקה האחרונה 'חננו ועננו' נאמרת בלחש. סדר 'אבינו מלכנו' במנהג אשכנז שונה מסדר מנהג פולין.

'סארגנס' (קיטל)

בתפילות הבוקר של ראש השנה, ובתפילות יום הכיפורים מכניסו ועד צאתו, לובשים 'סארגנס' (קיטל) ומצנפת לבנה. ה'סארגנס' המקורי, שצורתו כתכריכי אשכנז המקובלים, סגור מלפנים ומאחור, ומשלשלים אותו על הגוף דרך בית הצוואר הפתוח למעלה. חוגרים עליו אבנט לבן. רבים נהגו להתעטף בטלית לבנה לגמרי (אף ללא פסים שחורים). נערים ובחורים, וכן חתן בשנה ראשונה, חובשים מצנפת לבנה אך לא 'סארגנס'. יש כהנים שנהגו ללבוש שני 'סארגנסים' זה על גבי זה. נשים מהדורות אחר בגדים לבנים. אַבְּל ב"מ לובש את ה'סארגנס' תחת חליפתו ואת המצנפת הלבנה תחת כיסוי ראש שחור, ומתעטף בטלית חול עם עטרה שחורה. בתפילות בהן האבל משמש כש"ץ, כשאינו לו מחליף, לובש בגלוי את ה'סארגנס' והמצנפת הלבנה ומתעטף בטלית לבנה.

ערבית ראש השנה

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוק 'תקעו בחודש'. לאחר קדיש 'תתקבל', מקדש הש"ץ על הכוס ומברך 'שהחיינו'. 'יגדל' אחר התפילה נאמר בניגון מיוחד לימים נוראים. בליל א' דראש השנה אומרים איש לרעהו: 'לשנה טובה תכתב' (בלא: 'ותחתם'), ועונה המתברך: 'גם אתה'.

שחרית ראש השנה

אחת מחמש ההשכמות.

הש"ץ אומר בניגון של ימים נוראים: 'אדון עולם', ברכות 'על נטילת ידיים', 'להתעטף בציצית' ו'ברוך שאמר'. בניגון שבת אומר הש"ץ את ברכות השחר ופסוקי דזמרה. לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'. בסוף 'נשמת' ש"ץ של שחרית יורד לפני התיבה, ורק בעמדו לפני מתחיל לנגן: 'המלך', ובמילה ראשונה זו מרים קולו ביותר.

לפני הפיוט 'אדרת ממלכה' הש"ץ אומר 'תעיר ותריע' והקהל חוזר אחריו, אבל אחרי הפיוט רק הש"ץ אומר. כמו כן אחרי הפיוט 'אאפיד', הש"ץ לברו חוזר על 'מלך זוכר'.

קריאת התורה

סדר הוצאת ספר תורה והכנסתו בניגוני ימים נוראים. אומרים י"ג מידות בנעימה (שלוש פעמים), תחינת 'רבונו של עולם' בלחש, ופסוק 'ואני תפילתי' בנעימה (שלוש פעמים). [במחזורי רדלהיים-באזל יש לתקן בתחינת

'רבונו העולם' עמ' 70 שורה 11: [טובים, במקום: יטובים]

חיובים לעלות לתורה: התוקע, ואם אפשר, גם המקרא ובעלי התפילה של שחרית ומוסף.

העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שבירך' וקריאת העולים לעלות 'עמוד', וכוליה, נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל. ב'מי שבירך' מוסיפים: "ויכתבהו בספר החיים עם כל ישראל אחיו, ונאמר אמן". ה'מי שבירך' לעולה האחרון נאמר אחרי הגבהת ספר ראשון כמו בכל פעם שקוראים בשני ספרים ויותר. מכבדים את המקרא בגלילת ספר השני. [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בהפטרה ליום א', עמ' 77 שורה 5: הַקְעֵמָה, במקום: הַקְעֵמָה].

מילה בראש השנה

מלים אחר ההפטרה, לפני התקיעות. במוסף בסוף זכרונות לפני 'כי זוכר כל הנשכחות', אומרים את חרוז הפזמון 'זכור ברית אברהם'.

תקיעות דמיושב

לחולים בלבד הותר לקדש ולאכול לפני התקיעות, לפיכך לא נהגו לערוך הפסקה כלשהי לפנייה. הרב דורש לפני התקיעות של יום ראשון. אין הציבור אומר 'למנצח לבני קורח'. התוקע אומר לעצמו בלחש פסוקי קר"ע שט"ן, וגומר. לפני התקיעות מכריזים: "שתיקה יפה עד אחר גמר כל התקיעות". המקרא יושב בעת הברכות וכל התקיעות דמיושב, וכן מחזיקי ספרי התורה ממשכים לשבת בשעת התקיעות. התוקע מברך את ברכת השופר, וביום ראשון של ראש השנה גם ברכת 'שהחינו, אך ביום שני אין מברכים 'שהחינו' (מלבד כאשר יום א' חל בשבת).

קול התקיעה, השברים והתרועה, הם מושמעים לפי מסורת קדומים המקובלת באשכנז:

- **תקיעה.** תחילת התקיעה בצליל רגיל, ומיד יורד התוקע לצליל נמוך יותר ותיכף עולה חזרה לצליל הראשון וממשיך בו עד סוף התקיעה.
- **שברים.** השברים הם שלושה קולות מחוברים עולים ויורדים.
- **תרועה.** ה'תרועה' הם תשעה קולות מחוברים ורועדים.

מפסיקים קמעה בין 'שברים' ו'תרועה' של סדר תשר"ת. המקרא קורא: 'שברים', ותיכף אחר השמעתם קורא: 'תרועה' והתוקע מריע. אך אין המקרא קורא 'שברים תרועה' יחד. בין סדר תשר"ת לתש"ת ובין סדר תש"ת

לתר"ת אומר המקרא: "שב!". התוקע מסיר את השופר מפיו ומניחו בסודר שהיה נתון בו לפני התקיעות, ונח התוקע כשליש דקה עד שחזור ונטל את השופר ומשיכו אל פיו. אחר תקיעה גדולה אומר הקהל 'אשרי העם' עד 'להלכון'. המקרא חוזר על פסוק זה בניגון ימים נוראים, ואומר באותו ניגון פסוק ראשון של 'אשרי'. אחר אמירת 'תהילה לדוד', המקרא נוטל ספר תורה ואומר בניגון הזה: 'הללו', ואומרים 'לדוד מזמור' בניגון ימים נוראים. המקרא מכניס את הספרים להיכל ואומרים 'ובנחה' בניגון ימים נוראים.

מוסף ראש השנה

ש"ץ של מוסף אומר התחינות לש"ץ בלחש.

יש נוהגים, כפי המצוין במחזורים, שהקהל אומר את הסילוק 'ונתנה תקף' מתחילתו ברצף אחד עד 'את רע הגזרה', ולאחר מכן הש"ץ חוזר ואומר בניגון עד 'הגזרה', בלא להפסיק לפני 'תשובה ותפלה' וכוליה. כאשר הש"ץ מסיים לומר 'הגזרה', פותח הקהל ואומר: 'כי כשמך', עד 'על מקדישי שמך', והש"ץ אומר זאת אחריהם בניגון. ויש נוהגים שהקהל ממתין לפני הקטעים המודפסים באותיות גדולות ביותר: 'תשובה ותפלה וצדקה מעבירין את רוע הגזרה', וכן: 'ואתה הוא מלך א-ל חי וקים', כדי לומר אותם במשותף בהתעוררות גדולה. סגירת הארון לקראת קדושה היא לפני שהש"ץ אומר 'כסוד שיח' ו'ככתוב' שהם פתיחת הקדושה. [במחזורי רדליים-באול, יש לתקן בפיוט 'אתה און', עמ' 112 שורה 17: הַלִּיכּוֹת, במקום: חֲלִיכּוֹת. וכן במחזור יום ב' בעמ' 113].

אין אומרים 'תושגב' ולא 'ויאתיר' (אחר 'וכל מאמינים').

הש"ץ מתחיל לומר בקול רם ובנעימה 'עלינו לשבח' עד 'וגורלנו ככל המונם', והקהל אומר עמו. מוסיפים את הנשמט מאימת הצנוזה: 'שהם משתחווים להבל ולריק ומתפללים אל אל לא יושיע'. סוגרים את ארון הקודש באמירת 'שלא שם חלקנו' עד 'לא יושיע'. על הש"ץ להזהר שלא להפסיק בין מלת 'שלא' למילים שאחריה. הכריעה והנפילה על הפנים מתחילה באמירת 'ואנחנו כורעים'. יש הזוקפים תוך כדי אמירת המילים 'לפני מלך', ויש הזוקפים אחר אמירת 'הקב"ה'. הש"ץ ממשיך לנגן, והקהל אומר עמו 'שהוא נוטה שמים' עד 'בגבהי מרומים'. ואז אומר הקהל בקול עם הש"ץ 'הוא אלקינו אין אחר' וכולם קוראים בקול גדול: 'אמת!', וממשיך הקהל יחד עם הש"ץ: 'מלכנו אפס זולתו' וכו' עד 'אין עוד'. גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות. [במחזורי רדליים-באול, יש לתקן בפיוט 'היה עם פיפיות', עמ' 119 שורה 6: פי, במקום: פי, וכן יש לתקן במחזור יום ב', עמ' 120].

תוקעים פעם אחת תשר"ת לפסוקי מלכיות; פעם אחת תש"ת לזכרונות; פעם אחת תר"ת לשופרות. לאחר התקיעות הקהל אומר 'היום הרת עולם' והש"ץ חוזר עליו בניגון, וכן נוהגים באמירת 'ארשת שפתינו'. בזכרונות לקראת סוף הברכה הגירסא היא: על גַּבִּי המזוכה (ולא: על גב המזוכה). בסוף ברכת זכרונות הנוסח הוא: נַעֲקֶבֶת יַצְחָק, לְזַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הַיּוֹם בְּרַחֲמִים תַּפְּרוֹ. [במחזורי רדליים-באול, יש לתקן בפסוקי זכרונות לאמירה ביום ראשון, עמ' 135 טור ימני שורה 14: אַחֲרֵי, במקום: אַחֲרֵי].

בקהילות גדולות שבהן מספר כהנים רב, הש"ץ אינו מתחיל 'רצה' עד שהלוי הנוטל מודיע לו בהכרזת: 'רצה!', שכל הכהנים גמרו ליטול ידיהם.

לפני 'וכל החיים' אין אומרים 'אבינו מלכנו זכור רחמיך'. הקהל מקדים לומר 'בספר חיים' והש"ץ חוזר עליו וממשיך לומר: 'ונאמר', עד: 'לחיים טובים תכתבנו', והקהל עונה 'אמן'. הש"ץ ממשיך: 'אלקים חיים כתבנו בספר החיים' והקהל עונה: 'אמן'. 'היום תאמצנו' וכוליה אומר הש"ץ בנעימה, והקהל עונה 'אמן'.

בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו'. כן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים. 'היום תאמצנו' וכו' מגן הש"ץ, והקהל עונה 'אמן' בלבד. אין אומרים 'היום תתמכנו'. כן בשחרית, מוסף ונעילה ביום הכפורים. אין כאלקינו' ו'אנעים זמירות' בניגונים מיוחדים לראש השנה. אחר התפילה מברך איש את רעהו: 'גוט יום טוב'.

תקיעות בסוף התפילה

כפי שהתקבלה ההנהגה בדורות האחרונים, תוקעים בגמר התפילה ששים תקיעות נוספות, בקירבת מקום למושב הרב ולא על הבימה, להורות שכבר יצאו ידי חובה בארבעים התקיעות דמיושב ודמעומד.

לפני 'עלינו לשבח' תוקעים שלושים תקיעות, ואחר 'אנעים זמירות' תוקעים שוב שלושים תקיעות, ולאחריהן אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. בכל התקיעות שאחר חזרת הש"ץ תוקעים 'שברים-תרועה' בנשימה אחת, וכך מקריאים המקרא. בימינו יש נוהגים בתקיעות שאחר 'אנעים זמירות' להשמיע את הקולות של 'תקיעה', 'שברים' ו'תרועה' כמנהג מזרח אירופה.

מנחה

'אשרי' ו'ובא לציון' בניגון שבת, אבל פסוק אחרון של 'ובא לציון' וחצי קדיש אחריו בניגון יום חול. שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וכן הקדושה נאמרות בניגון יום חול, אבל את ההוספות 'זכרנו' ו'מי כמוך', אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים. שאר חזרת הש"ץ בניגון ימים נוראים, שלש הברכות האחרונות, כולל ההוספות וכתוב לחיים' ו'בספר חיים' וכן קדיש 'תקבל', אומר בניגון חול.

תשליך

אחר מנחה ביום א' של ראש השנה הולכים אל הנהר לאמירת 'תשליך'. ב'תשליך' אומרים רק את ד' הפסוקים 'מי א-ל כמוך' וגומר.

ערבית ליל שני של ראש השנה

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. לפני 'עלינו' מקדשים על הכוס. מניחים פרי חדש לפני הש"ץ לברכת 'שהחינו'. אחר התפילה מברך איש את רעהו בברכת: 'גוט יום טוב'.

שחרית יום שני של ראש השנה

בפיוט 'מלך עליון', הקהל מקדים ואומר בנעימה את החרוז האחרון, 'שופט האמת', ואחריו הש"ץ. כל פעם שהש"ץ מזכיר את המלה: 'אמת', הקהל אומר אותה בקול רם. אחר כך הש"ץ אומר: 'ובכן נמליכך ה' מלך ה' מלך', ואינו כופל את המילים: 'ה' מלך'. [במחזורי רדלהיים-באול, יש לתקן בפיוט 'שכתי וראה', עמ' 59 שורה תחתונה: פני, במקום: פני; עמ' 60 שורה 6: נְאָה, במקום נְאָה; בפיוט 'כל שנאני שחק' עמ' 65 שורה שניה מלמטה: פְּנָן, במקום פְּנָן; בסילוק עמ' 70 שורה 7: פְּתָרִיס, במקום: פְּתָרִיס; שם, שורה 11: בְּן, במקום: כן].

מוסף יום שני של ראש השנה

חצי קדיש לפני העמידה ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ נאמרים בניגון שבת. 'זכרנו' ו'מי כמוך' – בניגוני ימים נוראים.

מנחה יום ב' של ראש השנה וקבלת שבת

בסוף תפילת מנחה אין אומרים 'אבינו מלכנו', משום כניסת השבת.

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.

שבת שובה – האזינו

במעריב אומרים 'השכיבנו' וסוף קדיש שאחריו בניגון ימים נוראים. בברכת 'מגן אבות' אומרים 'המלך הקדוש'. אין אומרים 'במה מדליקין' משום מוצאי יום טוב.

בשחרית אומרים יוצר 'אור עולם קראו', אופן 'כי אם שם' בנעימה ידועה (ויש האומרים את סופו בניגון הפיוט 'רם על כל מלך' בקרובות שחרית א' דר"ה), נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אל אלקינו'.

אחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש דרשת שבת שובה. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.

ב'מי שבירך' לעולי התורה, בשחרית ומנחה, מוסיפים: 'ויכתבהו בספר החיים'. הרב חיוב לעלות לתורה. הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. חמישי עד 'וחש עתדות למו'. חצי קדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה. מפטירים 'שובה' עד 'יכשלו בס' וממשיכים בהפטרות 'תקעו שופר' (בכמה חומשים נסדרה לפרשת וילך) ומסיימים: 'וידעתם... ולא יבושו עמי לעולם'. אין אומרים פסוקי 'מי א-ל כמוך'. להפטרות זו אין מעלים פנוי.

ב'מי שברך' לקהל הנאמר אחר 'יקום פורקן', לאחר המילים 'בכל מעשה ידיהם', מוסיף הש"ץ ואומר: "ויכתבם בספר החיים".

בקדושת מוסף הש"ץ מנגן מ'והוא ישמיענו' בניגון 'רם על כל מלך' של קרובות שחרית יום א' דר"ה. אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם שופט'. קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר. אחר 'עלינו' אומרים שיר היחוד.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר. בערבית אומרים את 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון הארוך של מוצאי שבתות בימי הסליחות. אומרים 'זיה נעם' עם 'זאתה קדוש'.

לאחר התפילה, וכן בשאר הימים עד ליום הכיפורים, מאחל איש לרעהו: 'חתימה טובה' (ולא: 'גמר חתימה טובה').

צום גדליה

מלבישים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה. לאחר נפילת אפים בשחרית ובמנחה אומרים את הפיוט 'שומר ישראל', אף שכבר אמרוהו בסוף סליחות. באמירתו אחר שמונה עשרה, ש"ץ אומר כל חרוז בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. לפני קריאת התורה של שחרית אומרים 'א-ל ארך אפים'. בהוצאת ספר תורה, אין אומרים "ג מידות ותחינת רבונו של עולם", ולא בשאר ימי התשובה מלבד הימים הנוראים.

במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". **בא"י**: עולים הכהנים לדוכן.

תפילות וסליחות בעשרת ימי תשובה

ש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה. אָבֵל אינו עובר לפני התיבה בעשי"ת. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: "ויכתבהו בספר החיים".

הפזמון 'רועה ישראל' של יום ב' דעשי"ת, נאמר בניגון פזמון 'מלאכי רחמים' של יום ב' דסליחות.

הפזמון 'באשמרת הבקר' של יום ג' דעשי"ת והפזמון 'שחר קמתי' של יום ד' דעשי"ת, נאמרים בניגון פזמון 'שופט כל הארץ' של ערב ראש השנה.

כפרות

בכל המקומות באשכנז נהגו לעשות כפרות (Kapores schlagen) על תרנגולים. כאשר עלו הנאצים לשלטון בגרמניה בשנת תרצ"ג, חוקקו חוק ארצי האוסר שחיטה ללא הימום. מאז נמנע מיהודי גרמניה לעשות כפרות על תרנגולים והחלו לעשות על דגים או תחליפים אחרים. לכן יש כיום הסבורים שכך היה המנהג באשכנז מקדם.

בקהילות קטנות נהגו לעשות את הכפרות ולשחטן בערב יום הכפורים בעלות השחר בין סליחות לשחרית, ויש מקומות שעשו כן לפני הליכה לסליחות, ויש – אחר שחרית. אבל בקהילות גדולות בהן התרנגולים מרובים והשוחטים מועטים, ויש לחץ מופרז על השוחטים, העדיפו לשחוט את הכפרות לפני ערב יום הכפורים, כי כל עשרת ימי תשובה שוים לענין הכפרות, מצום גדליה עד ערב יום הכיפורים לעת ערב, מלבד הרגע של עלות השחר בערב יום הכפורים. אם לא עשה כפרות לפני יום כיפור, יכול לעשותן בהושענא רבה. לוקחים תרנגול לבן לזכר ותרנגולת לבנה לנקבה, ונהגו ליקח עוף אחד לכמה זכרים או נקיבות. במעוברת יש הנוטלים עבורה תרנגול ותרנגולת. אומרים את הפסוקים: 'בני אדם', ובשעה שמסובבים סביב הראש אומרים 'זה חליפתי', כפי הסדר שמובא בסידורים והמחזורים. את פדיון הכפרות, כלומר את תמורתן, נותנים צדקה לעניים, ויש הנותנים את העוף עצמו.

סליחות ערב יום הכפורים

משכימים לפני עלות השחר ומרבים בסליחות כמו בערב ראש השנה. הסליחה 'אני עבדך' (אחרונה לפני הפזמון הראשון), נדפסה בספרי הסליחות כפי צורת אמירתה בערב ראש השנה, אבל אומרים אותה בהתאמה לערב יום הכפורים. במקום לומר: "בכסה ליום חגנו", אומרים: "בְּעֶשׂוֹר לְחַדְשׁ מְקָר". מדלגים את הקטע המודפס באותיות קטנות: 'קדושים המליכונני'. בחרוז האחרון, במקום הכתוב: "למחר בראש השנה", אומרים: "לְמָחָר בְּעֶשׂוֹר לְשָׁנָה". [נשמטו חרוזים אחדים מתוך סליחה זו לפני החרוז 'רחום הכינה לך', ויש להשלים אמירתם על פי תדפיס מיוחד שיחולק בבתי הכנסת].

בשני הפזמונים פותחים את ארון הקודש. פזמון 'ירצה צום עמך' נאמר בניגון 'שופט כל הארץ', ולפזמון 'זכור ברית אברהם' יש ניגון משלו. הקהל אומר עם הש"ץ את קטעי 'השב' 'שוב' שבתוך הפזמון. את הוידי אומרים פעם אחת בלבד, דהיינו אומרים מ'או"א תבוא לפניך' עד 'ואנחנו הרשענו'. מדלגים 'אשמנו מכל עם' וכוליה, וממשיכים החל מ'משיח צדקך'. אומרים גם 'א-ל רחום שמך', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת, ומסיימים את הסליחות באמירת 'השתא בעגלא ובזמן קריב' וקדיש 'תתקבל', בלא אמירת תחנון ופיוטים שאחריו.

שחרית ערב יום הכפורים

בין סליחות לברכות השחר, הולכים כל המתפללים – שהשכימו לפני עלות השחר – ליטול ידיהם כדי להעביר רוח רעה השורה על הידים. בתפילת שחרית אומרים 'אבינו מלכנו', שלא יאמר בליל יו"כ מחמת השבת. אין אומרים 'מומור לתודה', תחנון ו'למנצח'. אחר יציאת בית הכנסת, הולכים לבית קברות, להתפלל ולחלק צדקה.

מנחה של ערב יום הכיפורים

מתפללים מנחה גדולה עם וידוי. אין אומרים 'היו לרצון' לפני הוידוי. בפתחה לוידוי אומרים 'אנא תבוא לפניך תפילתינו', כנהוג ביום הכפורים.

מלקות

אחר מנחה כל אחד בורר לו חבר למלקות. מלקים איש את רעהו, בחגורה של עור, ל"ט מלקות קלות על הגב. הנלקה כורע לצד צפון, כריעה גמורה, כשבכיוו נשענות ארצה ופוגע גופו העליון נשען על הרצפה באמצעות זרועו השמאלית, כשידו הימנית פנויה להכאת לבו. המלקה אומר את הפסוק 'והוא רחום' עד 'כל חמתו', ובאמירת כל מילה מ"ג תיבות הפסוק נותן מכה אחת. הנלקה אומר אז וידוי 'אשמנו'. חוזרים על כך שלוש פעמים.

נרות יום הכפורים

במקום שאין חשש דליקה, מרבים בבית הכנסת בנרות שווה גדולים הדולקים מעת לעת. כל זכר (ולא נקבה), גדול או קטן, מביא נר אחד לבית הכנסת לעת תפילת מנחה של ערב יום הכפורים. הממונים על תאורת בית הכנסת מדליקים את כל הנרות, בלא ברכה, אחר הסעודה המפסקת, בעוד היום גדול. יש מקומות בהם נהגו למכור את זכות ההדלקה הזו.

לא נהגו להדליק נרות לכפרת הורים שמתו, ובדורות האחרונים יש שהנהיגו להדליק נרות לכפרתם בבית הכנסת או בבית.

יש מקומות שכל אחד הניח את נרו לפני מקומו, ויש מקומות שקבעו להם כלי קיבול לאורך הקיר. כדי למנוע שריפה יש מקומות שהגבילו את מספר הנרות לח"י, והטילו כל שנה גורל מי יזכה בכל אחד מהם. יש מקומות שמינו שומר נכרי לשמור על הנרות, והלה קיבל הוראה מערב יום הכפורים להדליק את כל הנרות שכבו, הוראה שאסור ליתן לו ביום הכפורים עצמו. אין להניח את הנרות במקום בו כל פתיחת דלת או חלון יוצרת משב-רוח ומגבירה את בעירת הנרות. אם לא נמצא מקום מוגן בתוך בית הכנסת, יש להניח את הנרות מחוץ לבית הכנסת בחדר נפרד.

הנשים מדליקות את הנרות שבבית כבכל שבת ומועד, ונותנות נר אחד בחדר השינה. מברכות עליהם 'להדליק נר של שבת ושל יום הכפורים', וברכת 'שהחיינו'.

הפיוטים, הפסוקים והסליחות

פיוטי יום הכפורים של מנהג פולין-ליטא שונים ממנהג אשכנז, והמתפללים זקוקים למחזורי אשכנז המובהקים. (לתשומת לב: לא כל מחזורי רעדעלהיים או מחזוריים עם תרגום לגרמנית הם כמנהג אשכנז). הפיוטים והתפילות נאמרים לפי מסורת פפד"מ ובנותיה.

חלק מהפיוטים ניתקן על ידי קדמונינו הפייטנים באופן שהש"ץ אומר משפט אחד, והקהל עונה עליו, וחוזר חלילה. סדר האמירה מצוין בתוך המחזוריים. **בפסוקים והסליחות** שצוין לאומרים בסירוגין חזן וקהל, ראוי לקהל לומר בלחש גם את פסוקו של הש"ץ, וכן לש"ץ את פסוקו של הקהל. הפסוקים שבין הסליחות הם הקדמה לסליחה הבאה, ולא תוספת לסליחה הקודמת, לפיכך יש לומר לפני כל סליחה את הפסוקים שלפניה. כל סליחה מתחילים במילים "אלקינו ואלקי אבותינו", מלבד אותן סליחות שפותחות בשם ה' או בתוארו כגון 'אדון'. ההוספות שנאמרות גם בתפילות ראש השנה, כגון 'זכרנו לחיים', וכן פסוקי 'אבינו מלכנו' – מנהג אמירתן כבראש השנה.

בכל התפילות מוסיפים את עניני השבת, כולל לשון 'רצה במנוחתנו'.
 בכל הקדישים שנתקנו לאמירת ש"ץ, כופלים בהם: 'לעילא ולעילא'.
 מבואר בגאונים ובראשונים שעיקר התפילה ביום כפורים היא אמירת סליחות עם י"ג מידות של רחמים שאינן חוזרות ריקם, לכן מקפידים מאוד לומר גם בתפילות שחרית, מוסף ומנחה לפחות שלש סליחות נבחרות מלבד הפזמון הקבוע. מתוך כלל הסליחות המודפסות במחזורים נבחרות מידי שנה לפני יום הכיפורים, על ידי הרב או השמש. בין סליחות מוסף בוחרים כל שנה את הסליחה 'אני הוא השואל' הנאמרת בניגון מיוחד. משתדלים שבמשך יום הכיפורים תיאמר עקידה אחת, לכל הפחות.
 נוסח כל הסליחות (עד הפזמונים) במחזור בלי שיבושי הצנזורה מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות' (תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז').

היודיים

הפתיחה לכל יודי ביום הכפורים מתחילה במילה 'אנא תבא לפניך' ולא במילים 'אלקיני ואלקי אבותינו תבא'. את הפתיחה הזו אומר הקהל כולו בניגון, וכן את היודי 'אשמנו' אומרים יחד בניגון מיוחד.
 נוסח הבקשה שבוין פסקאות 'על חטא' הוא: 'ועל כולם סלח לנו מחל לנו כפר לנו' (בלא המילים: 'א-לוה סליחות'), מלבד בקשת 'ועל כולם' שבסוף 'ועל חטאים', שמוסיפים בה את המילים: 'א-לוה סליחות'. אחר 'בעזות מצח' אין אומרים את בקשת 'ועל כולם', אלא ממשיכים עד 'בתמהון לבב'. אומרים את סדר 'ועל חטאים' כמנהג פפד"מ, המודפס בתחתית העמוד. בסדר 'ועל חטאים' הש"ץ אומר כל פיסקה בניגון מיוחד, והקהל חוזר עליה בקול רם. מכים על הלב גם באמירה זו, במילים: 'שאנו חייבים'.

כל נדרי

בכניסת יום הכפורים, בהליכה לבית הכנסת, מברכים איש את רעהו: 'לשנה טובה תחתם', והמתברך עונה: 'גם אתה'.

לפני 'כל נדרי' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'. פותחים את ארון הקודש עד גמר 'כל נדרי', אבל אין מוציאים ספרי תורה ואין מקיפים עמם ואין אומרים 'אור זרוע לצדיק'. שנים מנכבדי הקהל עומדים לימינו ולשמאלו של הש"ץ, ואומרים עמו ג' פעמים 'בישיבה של מעלה'. ש"ץ אומר בנעימה ידועה 'כל נדרי' ג' פעמים ובכל פעם מרים קולו יותר. הקהל אומר עמו בקול נמוך. נוסח 'כל נדרי' הוא כדעת רבנו תם, לשון עתיד בלבד: "מיום כפורים זה עד יום כפורים הבא עלינו לטובה". 'ונסלח' אומרים רק פעם אחת. את ברכת 'שהחיינו' אומרים כל המתפללים, והם מקדימים לסיים אותה לפני החזן כדי לענות 'אמן' על ברכתו. אחר 'שהחיינו' אומרים 'מזמור שיר ליום השבת' (בלא 'ה' מלך'). קדיש יתום.

ערבית ליל יום הכפורים

ברכת 'השכיבנו' נאמרת על ידי הש"ץ בנעימה, ולאחריה אומרים את הפסוקים: 'ושמרו בני ישראל' בניגון שבת, וכי ביום הזה יכפר בניגון יום הכפורים. אומרים 'יכולו' וברכת 'מגן אבות' עם הנוסח: 'המלך הקדוש'. פותחים את ארון הקודש לפני אמירת 'עלה', וסוגרים אותו לפני קדיש 'תתקבל'. 'שומע תפלה' אומרים לפי נוסח פפד"מ. לתשומת לב: נוסח זה מודפס ברוב המחזורים בתחתית העמוד. [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בסליחה 'אמנם', עמ' 45, בשורה הששית מלמטה: סילוף במקום סילופים]. בשבת מסיימים את אמירת הסליחות ב'הרחמים

הסליחות, היינו שמדלגים א-ל רחום שמך' ואילך עד קדיש 'תתקבל'. בגמר התפילה שרים 'גדל' ו'אדון עולם' בניגוני ימים נוראים. רבים נשארים בבית הכנסת לאמירה משותפת של 'שיר היחוד' ו'שיר הכבוד'.

שחרית יום הכפורים

אחת מחמש ההשכמות.

סדר ברכות השחר הוא כבכל יום, ואין משמיטים את ברכת 'שעשה לי כל צרכי'. לפני 'ברוך שאמר' מתעטפים בטלית. הרב, ואחריו בזה אחר זה שאר בעלי התפלה לפי סדר תפילותיהם, מברכים, בקול רם, בניגון ימים נוראים, את ברכת 'להתעטף בציצית'. בברכת יוצר גורסים 'ומאיר עיני המחכים לו' ולא 'המחכים לסליחתו'. בשחרית פותחים את ארון הקודש אחר 'ברכו', וסוגרים אותו לפני העמידה בלחש. בחזרת הש"ץ פותחים וסוגרים אותו כמו בראש השנה (ראה לעיל).

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן ביוצר 'או ביום כפור', עמ' 36 שורה 5: נַחֲלֵנוּ בַמָּקוֹם נַחֲלָנוּ; בפיוט 'האות נפש', עמ' 55 שורה 16: נְדַשְׁנוּ, בַּמָּקוֹם; נְדַשְׁנוּ; בפיוט 'מורה חטאים', עמ' 60 שורה 14: יִשַׁע, בַּמָּקוֹם יִשַׁע; בפיוט 'אנא אלקים', עמ' 62 שורה 6: קַצְחָר, בַּמָּקוֹם; כַּחַד; בתחילת פיוט 'אמרו לאלקים', עמ' 63: אָרַךְ אֲפִים, בַּמָּקוֹם; אֲרַךְ אֲפִים; שם, עמ' 64 שורה 2: מַעֲלִיזְתִּי, בַּמָּקוֹם; מַעֲלִיזְתִּי; בסילוק, עמ' 81 שורה 12: תְּטוֹשָׁה, בַּמָּקוֹם; תְּטוֹשָׁה; בפיוט 'התכן', עמ' 92 שורה 1: הַהֲצִיב, בַּמָּקוֹם; הַחֲצִיב]. הפיוט 'הגוים אָפֶס נְתָהוּ נִגְדָךְ תְּשׁוּבִים' שנקבע לאומרו בין 'מלך תר' לבין 'כי תודה', נדפס במחזורים המאוחרים בצורה חלקית ומשובשת מחמת יד הצנזורה; הפיוט 'הגוים אֵימִים וְמִזֻּמִּים קָדָר נֶאֱדוּמִים' שנקבע לאומרו בין הפיוט 'חכמי תום' לבין 'ובכל תוקף' נשמט לגמרי מחמת הצנזורה; גם הפיוט 'מְלִכּוֹתֶם קָאֲבָדְךָ עוֹבְדֵי פְסִילֵי נְסֻכִים תִּכּוֹן מְלִכּוֹתֶךָ מֶלֶךְ מְלִכֵי הַמְּלָכִים', שנקבע לאומרו בין 'ובכל תוקף' לבין 'מאין כמורך באמצך', נדפס במחזורים עם ליקויי הצנזורה. בפפד"מ נמנעו מאמירת שלשתם מחמת השתבשותם. נוסחי הפיוטים בשלמותם מופיעים בתדפיס המחולק בבתי הכנסת.

הסליחות שאומרים בשחרית בשנה זו: 'תעלה תפילתנו'; 'אל נא תיסר'; 'ה' אלקי רבת'.

בשבת משלבים את פזמון 'שרי קודש היום' בפזמון 'שופט כל הארץ', ואומרים את שניהם בניגון 'שופט כל הארץ'. הש"ץ פותח ואומר 'שרי קדש' עד 'גם יחד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ אומר 'שופט כל הארץ' עד 'לעלת התמיד', והקהל חוזר אחריו. הש"ץ לבדו ממשיך מ'שבת יום מרגועי', עד סוף החרוז 'היטיבה ברצונך'. הקהל חוזר ואומר 'שופט כל הארץ' וכוליה. הש"ץ אומר 'שעה קדוש' עד 'גם יחד', והקהל חוזר ואומר 'שרי קדש' וכוליה. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בחטאנו 'אדברה תחנונים', עמ' 129 שורה 14: יְחַדֵּשׁ בַּמָּקוֹם יְחַדֵּשׁ].

אחר 'רצה' אומרים 'ותעבר לפניך' במקום 'ותחזינה'. אין אומרים תחינות בברכת כהנים מחמת השבת, וכן אין אומרים 'אבינו מלכנו'.

קריאת התורה

בהוצאת ספר תורה אומרים י"ג מידות ותפילת 'רבון העולם' אף שחל בשבת. העולים לתורה מברכים בניגון ימים נוראים הדומה לניגון הקריאה, וכן ה'מי שבירך' וקריאת העולים לעלות 'יעמוד', וכוליה, נאמרים בניגון זה. קריאת המפטיר וברכותיו – בניגון הרגיל. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ויברכהו ויכתבהו בספר מחילה וסליחה עם כל ישראל אחיו'. ראוי להעלות לתורה את בעלי שחרית ומוסף, אם לא קיבלו עליה בראש השנה. חתימת הברכה האחרונה של ההפטרה היא בנוסח זה: "מלך מוחל וסולח לעונותינו ולעונות עמו בית ישראל ומעביר אשמותינו בכל שנה ושנה, מלך על כל הארץ מקדש השבת וישראל יום הכפורים". אחר ההפטרה מיחדים זמן קצר מאוד להזכרת נשמות, בו מזכיר כל אחד בעצמו את נשמות אבותיו ובני

משפחתו בנוסח: "יזכור אלקים נשמת" וכוליה. אין יחיד או ש"ץ אומרים 'א-ל מלא רחמים', אין קוראים נשמות מתוך 'ממורבון', ואין אומרים 'אב הרחמים'. מי שהוריהם בחיים, אף הם נשאים בבית הכנסת. בגמר הזכרה קצרה זו, אומרים 'קום פורקן' ו'מי שבירך' לקהל, ובסוף ה'מי שבירך', לפני המילים 'עם כל ישראל אחיהם', מוסיף הש"ץ את הברכה: "ויכתבם בספר מחילה וסליחה".

מוסף יום הכפורים

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן חג אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן היום כאמור" (נוסח הגאונים והראשונים: "זה קרבן שבת, וקרבן יום הכפורים כאמור").

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'יום מימים', עמ' 176 שורה 12: פְּקוּד, במקום: פְּקוּד; בחרוז 'מסטין כבבל', עמ' 178 שורה 4: פְּשׁוּר, במקום: פְּשׁוּר; בפיוט 'אך אין לנו', עמ' 182 שורה 19: צוֹמְנו, במקום: צוֹמְנו; בפיוט 'אשר איתך', עמ' 183 שורה שניה מלמטה: פְּשִׁבְיָי, במקום: כְּשִׁבְיָי; שם, עמ' 184 שורה 3: וּמְחַנְיָי, במקום: וּמְחַנְיָי; בסילוק, עמ' 189 שורה תחתונה: זְכוּת, במקום: זְכוּת; בפיוט 'וכל מאמינים', עמ' 193 שורה שניה מלמטה: זְעִינו, במקום: זְעִינו].

סדר הכריעות של עבודת יום הכיפורים:

הש"ץ מתחיל לומר בניגון: 'זכך היה אומר', והקהל אומר עמו מילה במילה עד 'לפני ה'. אחר כך אומר הקהל בלבד 'והכהנים והעם', ובאמירת 'היו כורעים' הקהל כורע על הברכים, ובאמירת 'ומשתחיים ומודים' כופפים ראשיהם, ובאמירת 'ונופלים' על פניהם מניחים פניהם על חציצה שעל הרצפה, ובאמירת 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' זוקפים. בסיימם, חוזר הש"ץ על הקטע 'והכהנים והעם', כורע ומשתחוה כמותם. כשאומר 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד', אומר זאת הקהל עמו. גם הנשים בעזרה שלהן כורעות ומשתחוות.

מכים על הלב במילים הבאות: 'חטאתי, עויתי, פשעתי', 'כפר נא, לחטאים, ולעונות, ולפשעים, שחטאתי, ושעויתי, ושפשעתי'.

כשמגונים את הזריקות, הקהל אומרם בנעימה יחד עם הש"ץ ולא אחריו.

הסליחות של מוסף לשנה זו: 'אפסו אשים'; 'אני הוא השואל'; 'אהבת עזוד'; פזמון — 'ה' שמעה'. [במחזורי רדליים-באזל, בחטאנו גדול עוני, עמ' 239 שורה 8 יש להחליף את נוסח הצנוורה (חרפתנו העבר וחוסך לא יכלמו, יכלמו הנחרים כך ויפלו ולא יקומו), בלשון הפייטן: תְּרַפְתְּנוּ הַעֲבֵר וְשִׁאֲתֵינוּ בְּחִיקְנוּ גְמוּלְמוּ, גְמוּלְמוּ הֵשֵׁב לְחִיקֵנוּ, וְיִפְלוּ בְּלִי יְקוּמוּ].

מנחה של יום הכפורים

הוצאת ספר תורה והכנסה בניגון שחרית שבת. 'לדוד מזמור' נאמר בלא נעימה. טעמי המקרא וברכות התורה בניגון רגיל ולא של ימים נוראים. קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בהפטרה, עמ' 263 שורה 11: לְבֹא, במקום: לְבֹא]. בסוף ההפטרה אין מוסיפים 'מי א-ל כמוך'. הסליחות של מנחה לשנה זו: 'אזון תחן'; 'איככה אפצה'; 'אהבת עזוד'; פזמון — 'אזכרה אלקים'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בחטאנו 'טהר רבי ישמעאל', עמ' 308, שורה שלישית מלמטה: שְׁרָפוּ, במקום: שְׁרָפוּ; שם עמ' 309 שורה 17, יש להחליף את נוסח הצנוורה (חַי וְעַי קָשׁוּב בַּעֲוֵר יוֹם הַבָּא), בלשון הפייטן: חַי וְעַי קָשׁוּב בַּעֲוֵר יוֹם הַבָּא].

נעילה

הרב עובר לפני התיבה, אם הוא מוכשר לכך. 'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' בניגון מנחה של שבת. קדיש בניגון מיוחד לנעילה. פתיחת הארון וסגירתו, כבשאר התפילות. פותחים אותו שוב לפני השמות וסוגרים אחר

התקיעה. ראשי הפזמונים הנאמרים בסליחות, נאמרים כל אחד בניגונו הקבוע כבעת אמירתו בימי הסליחות. במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בחרוז 'אדוני האדונים', עמ' 348 שורה 5 מלמטה: שְׁבַעַת אֵיתָנִים, במקום: שְׁבַעַת אֵיתָנִים; בפזמון 'זכור ברית', עמ' 350 שורה 14, יש להחליף את נוסח הצנוורה (השב שבותינו מחיק מענינו), בלשון הפייטן: הִשָּׁב שְׁבַעַתִּים אֶל חֵיק מְעַנִּינוּ.

אחר 'רצה' אומרים 'תערב' במקום 'תחזינה'. כהנים עולים לדוכן אף אם נמשכת תפילת נעילה לתוך הלילה, כהוראת מהרי"ל.

אומרים פסוקי אבינו מלכנו כסדר אמירתם בראש השנה.

שמות ותקיעה

אחר קריש תתקבל אומרים את ה'שמות' לפי הסדר הנדרס במחזורי רדלהיים בתחתית העמוד, הוא הסדר דלהלן: ש"ץ אומר: 'ה' הוא האלקים', והקהל חוזר ואומר פסוק זה. על אמירה זו חוזרים חזן וקהל שבע פעמים.

ש"ץ אומר פעם אחת: 'שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד', וקהל חוזר אחריו.

כולם יחד אומרים פעם אחת **בלחש**: 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד'.

הרב קורא: 'תקיעה', והתוקע משמיע תקיעה אחת בלבד אצל הבימה.

מיד אחר כך פותחים בתפילת ערבית.

ערבית מוצאי יום הכפורים

'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מוצאי שבת. אומרים 'ויתן לך' ומסיימים ככל מוצאי שבת. מבדילים בבית הכנסת, ומברכים על יין ונר ששבת ולא על בשמים (גם במוצאי שבת). מברכים ברכת הלבנה מיד אחר ערבית, ולא ממתנינים עד אחר אכילה. אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'. מחליפים את הפרכת והכסויים לאלו של ימי חול.

י"א תשרי

למחרת יום הכפורים [מכונה גם בשם 'אסרו חג של יום הכפורים'] משכימים לשחרית יותר משאר הימים, השכמה המכונה: 'אין גאטעס נאמען': 'למען השם'. אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'.

ערב יום טוב

בשחרית אין אומרים 'למנצח'. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים להג. **בחור"ל**: אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמפתלים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כששבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'. במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שובה עלינו' (ולא 'אלינו').

ערבית ליל ראשון של סוכות

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. **בחור"ל**: רק בליל יום טוב שני. אומרים מערכות 'אוחזי בידם'. (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק: 'וידבר משה'. קידוש בתוך בית הכנסת עם ברכת

'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית ראשון של סוכות

'אדון עולם', 'הודו' ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה – בניגון סוכות. 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. ש"ץ מתחיל לנגן 'הגדול בכבוד שמך' ולא 'האל-בתעצמות'. את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון סוכות וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'אכתיר זר', אופן 'אאמיר אותך'. את סוף האופן מ'פוצחים' הש"ץ אומר בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה'. אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות 'אוימתי'. (קרובות אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אומרים גם 'עד לא מצוקי רגב' ו'א-ל נא', ואין מדלגים אותם. הש"ץ מנגן 'מכלכל חיים בחסד' ואת סוף הסלוק. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בסילוק, עמ' 52 שורה תחתונה: קש"שים, במקום: משלשים].

נענועים והלל

לפי גדולי הפוסקים באשכנז אין לברך על אתרוג שאין לו מסורת מדור דור, אף שיש לו סימנים. מסורת כזו היתה לבני אשכנז רק על אתרוגי קאלאבריה-יענעווע. לפני אמירת הלל הש"ץ מברך בקול רם את ברכת 'על נטילת לולב' בניגון של ברכת הלל, וביום הראשון מברך כן גם את ברכת 'שהחיינו'.

את פסוקי 'הודו' ו'אנא' אומרים ש"ץ ואחריו הקהל בניגון סוכות. פני המנענע למזרח בכל הנענועים, וסדר הרוחות: מזרח, דרום, מערב, צפון, מעלה, מטה. בנוסף לנענועי באמירת 'הודו' ו'יאמר נא ישראל', הש"ץ מנענע גם ב'יאמרו נא בית ארצה' ו'יאמרו נא יראי ה', והציבור מנענע בכל פעם שעונים 'הודו'. אין מנענעים ב'אנא ה' הצליחה נא'. במילה 'אנא' מנענעים לשתי רוחות, וכן במילה 'הושיעה' לשתי רוחות וכן במילה 'נא' לשתי רוחות, הן הש"ץ והן הקהל.

בהלל בפסוקי 'יאמרו נא' מכיין הש"ץ להוציא את הציבור כאשר הוא אומרם בקול רם והציבור שותק. יש הנוהגים לומר בלחש גם את פסוקי 'יאמרו נא', אבל מקפידים על ענייה משותפת ומסודרת של 'הודו' על כל אמירת 'יאמרו' של ש"ץ, כפי הדין, ואין משבשים את סדר הענייה מתוך רצון לומר את פסוקי של הש"ץ בקול רם. ביום טוב ובשבת, קדיש 'תתקבל' שלאחר הלל – בניגון נבחר, מלבד יום של קריאת המגילה.

קריאת התורה בראשון של סוכות

פסוקי הוצאת ספר תורה והכנסתו נאמרים בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם', כנהוג בימים נוראים. חצי קדיש אחרי קריאת התורה בניגון סוכות. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בהפטרה, עמ' 72 שורה 7: 'שָׁבִי, בְּמִקוֹם יְיָשָׁבָה].

הושענות

אחר מוסף, לפני קדיש 'תתקבל', אומרים סדר הושענות. מוציאים ספר תורה אחד ומחזיקים אותו על הבימה עד גמר ההקפה. אחרי הוצאת ספר התורה סוגרים את הארון מיד.

ש"ץ אומר: 'הושענא', וקהל עונה: 'הושענא'; ש"ץ אומר: 'למענך אלקינו', וקהל עונה: 'הושענא'. וכן עונה הקהל בשאר שלוש אמירות 'למענך' של ש"ץ. לאחריהן אומר הש"ץ בנעימה ידועה את הפיוט 'אערוך שועי' כולו, וקהל עמו. אין אומרים 'הושענא' אחר כל צמד מילים, מלבד בשני החרוזים האחרונים, אותם אומר הש"ץ בקול ובניגון של 'למענך' ואחרי כל אחד מהם עונה הקהל: 'הושענא', וכפי שנדפס בסידורים והמחזוריים. סדר פיוטי הושענות לפי ימי החג הוא קבוע בכל השנים, ונמצא בסדורי ומחזורי אשכנז המובהקים.

כך הוא סדר ההליכה בעת אמירתן. ש"ץ פונה לצפון ומתחיל להקיף, ואחריו הולך הרב, ואחריהם הולכים בני הספסל הראשון שחולפים על פניו, ואחריהם בני הספסל השני. בני הטורים הדרומיים מתחילים להקיף מיד אחרי הרב. בני הטור האמצעי נחלקים לשנים, הסמוכים לטור השמאלי הולכים עם בני הספסל הסמוך שמשמאל, והסמוכים לטור הימני הולכים עם בני הספסל הסמוך שמימין. כשחזור הש"ץ למקומו לפני התיבה אחר ההקפה אחרי הושענא, אומר בקול רם: "אני והו הושיעא נא", והקהל אחריו. הש"ץ מנגן כל חרוז של 'כהושעת אלים', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'.
ביום טוב ובשבת, קדיש 'תתקבל' שלאחר ההושענות נאמר בניגון נבחר.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לצינון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בחול	בארץ ישראל
<p>ערבית ליל שני של סוכות שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'חג אסיף' (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קידוש בתוך בית הכנסת. 'עלינו'. 'גדל'.</p> <p>שחרית יום שני של סוכות אומרים יוצר 'אאמיץ לנורא ואיום', 'המאיר לארץ', אופן 'אאמיר אותך'. בסוף האופן הקטע מ'פוצחים' נאמר על ידי הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של הפיוטים בקדושת מוסף של ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנא הושיעה' (במחזורי פולין-ליטא נמצא ביום א' דסוכות). אומרים בחזרת הש"ץ את הקרובות, 'ארחץ'. (קרובות אלה הם גם</p>	<p>ערבית מוצאי יום טוב במוצאי יו"ט א' של סוכות, אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים בתוך בית הכנסת לפני 'עלינו'.</p> <p>תפילין בחול המועד הנחת תפילין בחול המועד לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם), אמנם בחשש 'לא תתגודדו', הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, מניחים אותם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, מברך על התפילין גם בארץ ישראל. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים. לפני נטילת לולב, וכן לפני הושענות, מתירים את הרצועה מהיד, כדי שלא תחצוץ באחיזת הלולב. אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לצינון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.</p> <p>שחרית חול המועד סוכות 'אדון עולם' בניגון סוכות. הלל ונענועים כמו ביום טוב של סוכות. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.</p>

בתוו"ל	בארץ ישראל
<p>במחזורי פולין-ליטא).</p> <p>מנחה יום שני של סוכות</p> <p>'אשרי' ו'ובא לציון' עד סופו נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, ושתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון יום חול כדי למהר לקבל את השבת.</p> <p>קבלת שבת</p> <p>סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה (מנהגי שבת וחול המועד, בלוח הרגיל).</p>	<p>קריאת התורה</p> <p>בקריאת התורה יש הנהגים גם בארץ ישראל לקרוא כמסורת אשכנז (כשיטת 'מור וקציעה', 'ביכורי יעקב' ו'בהר יראה' שגם בא"י יש מקום לקריאה זו, שהובאה להלכה ברמ"א, ואינה מחמת ספיקא דיומא), היינו, שביום א' של חול המועד הכהן קורא 'וביום השני', הלוי קורא 'וביום השלישי', ישראל ראשון קורא 'וביום הרביעי', וישראל שני קורא שוב 'וביום השני'. בשאר ימי חול המועד, הכהן קורא את ה'יום' של אתמול, הלוי קורא את ה'יום' הנוכח, ישראל ראשון קורא את ה'יום' של מחר, וישראל שני קורא שוב ה'יום' הנוכח.</p> <p>חצי קדיש בגמר הקריאה בכל ימי חול המועד נאמר בניגון סוכות.</p> <p>מוסף של חול המועד סוכות</p> <p>בחזרת הש"ץ אומרים קדושת 'נקדש'. ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; סיום הברכה האחרונה – בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות. פיוטי הושענות נאמרים לפני קדיש 'תתקבל', באופן שנאמרו בראשון של חג.</p>

שבת חול המועד

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה. ליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. **בא"י**: אומרים 'במה מדליקין'. **בתוו"ל**: אין אומרים. מקדשים על היין בתוך בית הכנסת.

בשחרית, 'אדון עולם' בניגון סוכות. הש"ץ אומר 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה, אומרים יוצר 'את השם הנכבד', נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אזכרה מקדם פלאך'. קדיש 'תתקבל' אחר הלל, בניגון מיוחד ליום קריאת מגילה. לפני הוצאת ספר תורה קוראים קהלת בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר הקריאה, קדיש יתום. [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בקהלת, עמ' 159 שורה 3: קלפי, במקום: קלפי; שם, עמ' 166 שורה תחתונה: וְיִשְׁתַּכְּחוּ, במקום: וְיִשְׁתַּכְּחוּ; שם, עמ' 167 שורה תחתונה, להוסיף את הקרי: וְחֶבְר, אל הכתיב: וְחֶבְר].

בעמידה של מוסף בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבת היום כאמור" (נוסח הגאונים והראשונים: "זה קרבן שבת, וקרבת יום חג הסוכות כאמור"). בחזרת הש"ץ של מוסף, מנגן הש"ץ את שתי הברכות הראשונות אבות, ו'מחיה מתים', וכן את שלש האחרונות מ'רצה', בניגון שבת, חוץ מסיום הברכה האחרונה אותה מנגן בניגון יום טוב, להודיע על אמירת הושענות. בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישיב'. [אחר המילים 'הוד שכינתו', יש להוסיף את החרוז שהושמט על ידי הצנזורה: דְרוֹךְ פוֹרַח יִדְרַךְ אוֹיֵב פְּחָמְתוֹ. הָיִית סֶכָה לְצֵל לְשׁוֹמְרֵי סֶכְתוֹ].

לאחר מוסף, אומרים את סדר ההושענות. באמירת הושענות בשבת אין מוציאים ספר תורה ואף אין פותחים את ארון הקודש. ההושענות נאמרות באותה נעימה כמו בשאר ימי החג בהם מקיפים עם הלולב. הש"ץ מנגן את הפיוט 'אום נצורה', והקהל עמו. הש"ץ מנגן כל חרוז של 'כהושעת אב המון', וקהל עונה על כל חרוז: 'כן הושע נא'. קדיש מתקבל לאחר ההושענות – בניגון נבחר. במנחה, סוף קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר. במוצאי שבת מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח' ומאריכים באמירת 'זהו רחום' ו'ברכו'. אין אומרים 'זיהי נועם'. אומרים 'זיתן לך' ומבדילים בתוך בית הכנסת.

תקון ליל הושענא רבה

בליל הושענא רבה נוהגים רבים להיות נעורים עד לאחר חצות, וללמוד את סדר תקון ליל הושענא רבה. קוראים בחבורה בסוכה גדולה (או בבית), את כל ספר דברים ואת כל ספר תהלים. אין קוראים משנה תורה מתוך ספר תורה, אלא מתוך חומשים, ואופן הקריאה דומה לקריאה של ליל שבועות. יושבים כולם סביב שולחן ובראשם הרב. מחלקים את ספר דברים לפרשיות. הרב פותח בקריאת פרשת דברים עד 'שני', וקורא בקול רם בטעמים, ואחריו כל אחד ואחד לפי תורו וסדר ישיבתו קורא בקול רם פרשה אחת, והצבור קורא עמו בלחש. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה. הרב קורא את עשרת הדברות וכן את פרשת 'וזאת הברכה' כולה. בגמר קריאת ספר דברים, אומרים קדיש יתום. את מזמורי התהלים קוראים כדרך אמירת תהלים המקובלת מקדמת דנא, היינו המקריא קורא פסוק אחד בקול רם (וקהל עמו בקול נמוך), והקהל עונה אחריו בקול רם את הפסוק שאחריו, וחוזר חלילה. לפני תחילת כל אחד מחמשת ספרי התהלים אומרים את ג' הפסוקים 'לכו נרננה', וגומר. ואחר סיום כל ספר אומרים את ג' הפסוקים 'מי יתן', וגומר, קדיש יתום ונוסח 'יהי רצון' המתאים לאותו ספר. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין סיום קריאת ספר דברים לבין התחלת אמירת תהלים.

שחרית הושענא רבה

אחת מחמש ההשכמות.

לפני התפילה מסירים את טבעות הלולב, לפחות את הטבעת העליונה. מחליפים את הערכות של אגד הלולב בחדשות. שמים פרוכת ומעילים לבנים של ימים נוראים, עד סוף התפילה. הש"ץ אינו לובש סארגס (קיטל). 'אדון עולם' בניגון ימים נוראים, וכן ברכת 'על נטילת ידים', ברכת 'להתעטף בציצית' דש"ץ ו'ברוך שאמר'. ברכות השחר ופסוקי דזמרה בניגון חול. אין אומרים פסוקי דזמרה של שבת. 'אור חדש' עד 'לאורו' וכן 'הביאנו' עד 'וליהדך באהבה' אומר הש"ץ בניגון ימים נוראים, סיום הברכה – בניגון חול.

קריאת התורה בהושענא רבה

הוצאת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. אומרים י"ג מדות ו'רבון' של ימים נוראים, 'ואני תפילתי'. אין אומרים 'על הכל'. ניגון הקריאה וברכות העולים לתורה וכן נוסח ה'מי שבירך' – כככל יום. כהן קורא 'וביום החמישי', לוי 'וביום הששי', שלישי 'וביום השביעי', והרביעי חוזר וקורא 'וביום השביעי'. חצי קדיש אחר קריאת התורה, בניגון ימים נוראים, וכופלים בו 'לעילא'. הכנסת ספר תורה בניגון ימים נוראים.

מוסף הושענא רבה

חצי קדיש לפני מוסף נאמר בניגון יום חול, ומ'לעילא' עד סופו – בניגון שבת. הניגונים בחזרת הש"ץ דמוסף, כבשאר ימי חול המועד, ואומרים קדושת 'נקדש'.

להושענות שבעה אנשים מוציאים שבעה ספרי תורה והם מחזיקים אותם על הבימה. ארון הקודש נשאר פתוח במשך ההקפות בלבד. בגמר הקפה ראשונה מחזירים אחד מהספרים, בגמר הקפה שניה מחזירים ספר שני, וכן בגמר כל הקפה ספר נוסף. ההקפה השניה היא 'אערוך שועי'. אחר הקפה שביעית והחזרת ספר שביעי, סוגרים את ארון הקודש. כשאין בבית הכנסת שבעה ספרי תורה, מחזירים לפי מנין הספרים המצויים, בחישוב שהאחרון יוחזר בגמר ההקפה השביעית.

ניגוני הפיוטים של ההושענות הם כמו בשאר ימי חג הסוכות. בסוף הפיוט 'או כעיני עבדים', יש האומרים 'שערי שמים פתח' בניגון סוף הפיוט 'אנסיכה' במלכיות של ראש השנה.

[במחזורי רדלהיים-באזל, בפיוט 'אמן ישעך בא', עמ' 209 שורה 15, יש להחליף את נוסח הצנוורה (שם רשעים להאביר), בלשון הפייטן: שם עדינה להאביר].

בגמר אמירת 'הושיעה את עמך', ש"ץ אומר קדיש בניגון נבחר. חובטים את ההושענות אחר קדיש 'תתקבל'. לאחר החבטות אומרים 'עלינו', שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. את בדי ההושענא מצניעים לשריפת חמץ או לאפיית מצות.

בחור"ל: אחר תפילת שחרית ואחר תפילת מנחה (וכשמפתלים סמוך לשקיעה, לפני מנחה), מזכירים בהכרזה את הצורך לעשות עירוב תבשילין.

בחור"ל	בארץ ישראל
<p>ערבית שמיני עצרת</p> <p>אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותותיו'. (במחזורי אשכנז המובהקים).</p> <p>[במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שמיני אחד באחד', עמ' 15 שורה 14: לפני מנשה; בביכור 'אודות באר המים', עמ' 18 שורה 11: שם, במקום שם]. אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('אהרעס קדיש'). קידוש עם ברכת 'שהחינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.</p>	<p>ערבית שמחת תורה</p> <p>מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, קיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיוצא באלה.</p> <p>שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות של שמיני עצרת: 'שמיני אותותיו'. (במחזורי אשכנז המובהקים). [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שמיני אחד באחד', עמ' 15 שורה 14: לפני מנשה; בביכור 'אודות באר המים', עמ' 18 שורה 11: שם, במקום שם]. אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('אהרעס קדיש'). קידוש עם ברכת 'שהחינו'. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.</p>
	<p>שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה*</p>

* שירה וריקודים ('הקפות')

מקום המחולות. ריקודים בתוך בית הכנסת לא היו נהוגים בדורות שלפנינו. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו באשכנז לצאת במחולות שיר לכבוד התורה, בשעות אחר הצהרים של שמחת תורה, סביב מדורה בוצר בית הכנסת, בלא לטלטל את ספרי התורה ובלא לקפץ עמם. היו עורכים שולחן לצד המחוללים וכל החפץ בכך היה מטיב את לבו במיני תרגימא ומשקה המונחים שם. בדורות האחרונים בטלה שמחה זו בצו השלטונות, שאסרו על עריכת מדורות מפני חשש דליקות ושריפות. מני אז לא היו מנהגי מחול קבועים בשמחת תורה בקהילות אשכנז. יש שלא רקדו כלל,

בתורל	בארץ ישראל
<p>המים, עמ' 18 שורה 11: שם, במקום שם]. אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'. בעמידה, בקידוש ובברכת המזון אומרים: אָת יוֹם שְׁמִיני חַג הַעֲצֵרֶת הַזֶּה. קידוש עם ברכת 'שהחינו. 'עלינו. 'יגדלו'</p>	<p>בבתי הכנסת כמנהג אשכנז המובהק בארץ ישראל, התקבלה ההנהגה לסיים את תפילת ערבית לגמרי, והחפץ ללכת לביתו, לקדש ולסעוד, יכול לעשות כן. האחרים נשארים בבית הכנסת ונוהגים לפי הסדר דלהלן שאינו חלק מתפילת ערבית, ושאוּב מהנהגות של קהילות אחדות באשכנז בדורות האחרונים. פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומרם עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, ואומרים את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים, את הפסוק 'יהי בנסוע' בניגון שבת. לפני 'גדלו' מוציאים ספרי תורה לשם 'חיפוש' (ועמם את שאר הספרים, "דרך כבוד של מעלה"). בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוחז את אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו' בניגון ימים נוראים. הקפות</p>

ויש שביליל שמחת תורה יצאו במחולות באולמות מיוחדים, ויש שבאותו לילה עשו הקפות עם מחולות בבית הכנסת עם קריאה לילדים, זה בכה וזה בכה.

איסור קיפוף וריקוד בשבת ויו"ט. אסרו חז"ל לרקוד בשבת ויום טוב, והוא באופן ששתי רגלי הרוקד הן באויר בבת אחת, כמבואר בירושלמי ביצה פ"ה ה"ב: "ולא מרקדין, רבי ירמיה רבי זעורה בשם רב חונה 'קיפוף' – עוקר שתי רגליו כאחת, 'ריקוד' – עוקר אחת ומניח אחת". היינו ששתי הרגלים באויר, ועקירת הרגל השניה נעשית לפני הנחת הרגל הראשונה. ונפסק להלכה בחידושי דינין והלכות למהר"י ווייל סי' ז': "אותם דעבדי חניגי ביום טוב... אסור, ותנן: אין מטפחין ואין מרקדין, אף על גב דמפרש בירושלמי: 'קיפוף עוקר שתי רגליו כאחת, וריקוד עוקר רגלו אחת ומניח אחת', הא עבדי הכי כרעברי חניגי, ואי איישר חילי אבטליניה". לפיכך קפיצות וריקודים אלה האסורים מעיקר הדין, לא נהגו בהן באשכנז אף בשמחת תורה שביום טוב שני של גליות, ואתן קפיצות גבוהות בעקירת שתי רגלים יחד, שהונהגו בכמה מקומות בזמננו גם בשבת וביום טוב ראשון, באמירת 'משה אמת ותורתו אמת', וקפיצות אחרות כיוצא בהן, אין להן שורש במסורת אשכנז המובהקת. יסוד ההיתר לרקוד בשמחת תורה הוא בתשובת רב האי גאון (שו"ת הגאונים – שערי תשובה, סי' שיי"ד): "ביום תשיעי ספק שמניי לחג... שהוא אחרון, רגילין אצלנו שמרקדים אפילו כמה זקנים בשעה שאומרים קלוסין לתורה, אלא שזו משום שכות הוא, ונהגו בו היתר ביום זה בלבד לכבוד התורה". על תשובה זו סמכו המהר"ק וכל הפוסקים שבאו אחריו להתיר את הריקודים בשמחת תורה. ברם, היתרו אותם הגאונים רק ביום טוב שני של גליות, שהוא מדרבנן, ולא ביום טוב ראשון ובודאי לא בשבת, שאין יום שמחת תורה חל בשבת בחוץ לארץ. (בני ארץ ישראל עד לימי רבותינו הראשונים נהגו בקריאת תורה תלת-שנתית, ובשמניי עצרת לא סיימו את התורה ולא ערכו בו שום שמחה לגמרי קריאתה).

היתר מחול בשבת ויום טוב. היתר גמור הוא לעסוק בשירה הנעשית בהקפות סביב הבימה במעגל, כדרך שמקיפין בלולב, כי אין בה מדיני הריקוד. לפיכך היו אבותינו 'מחננין' בשמחת תורה, היינו יוצאים במחול, כי "המחול הוא שהולכים רבים איש ביד חברו סביב סביב", וכל אחד "נמשך לו תנועת רגליו ללכת מתנועת קול השיר התנועה במחולות".

איסור שירת פסוקים. באשכנז הקפידו על שורת הדין שלא להשמיע פסוקים דרך שיר, אלא בתוך התפילה בלבד דרך העבודה שקבעו חז"ל. בזמני שמחה הירבו לזמר פיוטים ומזמורים אך לא פסוקים. לפיכך בעת ריקודי שמחת תורה שרים רק מילים של קדושה שאינם פסוקים, הן פיוטים והן מילות תפילה והתעוררות. בין ההקפות שרים שירים שונים בלשון הקודש ואף בלשון אשכנז, כגון 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקינו', 'נחית כצאן עמך', 'ויאתיו כל לעבדך', וכן אומרים בנעימה יפה שני מזמורי תהלים שלמים 'אודה ה' בכל לבב'.

נשים ונערות בבית הכנסת. היות ולפי עיקר המסורת לא נערכו ריקודים מחולות בתוך בית הכנסת, לא הורגלו באשכנז להתיר נכיסת נשים ונערות לבית הכנסת בשמחת תורה, מלבד ילדות קטנות בגיל שאין מונעים מהן את הכניסה לבית הכנסת בכל השנה כולה.

בתורל	בארץ ישראל
<p>בניגון יום טוב.</p> <p>שחרית שמיני עצרת</p> <p>ש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'האל-בתעצמות'). אומרים יוצר 'אם כאישון ננצרת', 'המאיר לארץ', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. זולת 'אמונים אשר נאספו'.</p>	<p>בשירה ורננה. 'אנא ה', 'אלקי הרוחות' וכו', אומרים בניגון 'אגיל ואשמח'. כל מי שמכובד באמירת החרוזים הללו בכל הקפה והקפה לובש טלית משום כבוד הציבור. בין ההקפות שרים שירים שונים, כגון 'אודה ה' בכל לבב', 'עס גיבט קיין גאט וויא אונזער גאט אין כאלקינר', 'נחית כצאן עמך', 'ויאתיו כל לעבדך' (השירים מופיעים בתדפיס מיוחד).</p> <p>אחר ההקפות עושים את ה'חיפוש', היינו שגוללים את ג' ספרי התורה למקום הקריאה של מחר. נערים שאינם בני מצוה, שהתכוונו והודיעו לגבאים לפני החג, קוראים בספרי התורה הללו בלא ברכה בטעמי המקרא בפרשיות שעומדים לקרוא מחר. כל נער קורא כשלשה פסוקים ולאחר מכן הקהל אומר לו בקול: 'יישר כח'. בשעת הקריאה, על הקהל לישב במקומות מסודרים, כבקריאה רגילה, לכבוד המקום ולכבוד התורה, ולא להסתובב ולהרעיש.</p> <p>הכנסת ספר תורה בשירה: 'יהללו', 'לדוד מזמור', 'ובנחה יאמר'. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה.</p>
<p>ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון הנענועים. קדיש 'תתקבל' שלאחר הלל – בניגון נבחר.</p> <p>פסוקי הוצאת ספר תורה נאמרים בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר בגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים. אומרים 'על הכל' בניגון.</p> <p>קוראים לחמשה קרואים בפרשת 'כל הבכור'. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון סוכות. מכבדים את הרב בגלילת ספר שני משום ברכת 'מתנת יד'.</p>	<p>שחרית שמחת תורה</p> <p>'אדון עולם' נאמר בניגון הקפות ('אנא ה' הושיעה נא'), 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב. ש"ץ של שחרית פותח במילים 'הגדול בכבוד שמך' (ולא 'האל-בתעצמות'). 'הגדול' נאמר בניגון יום טוב, 'המלך' – בניגון ימים נוראים, 'שוכן עד' – בניגון שבת, 'וכתוב' – בניגון ברכת המגילה, 'בפי שרים' – בניגון שני ספרי תורה, וסופו בניגון יום טוב, 'א-ל ההודאות' עד סוף ברכת 'שתבח עם קדיש לפני 'ברכו' – בניגון הקפות. תפילת שחרית מכרכת יוצר עד 'הבוחר בעמו ישראל באהבה' מורכבת מניגוני השנה. אומרים יוצרות של שמחת תורה: יוצר 'אשרי העם' (גם במחזורי פולין), סלוק היוצר 'אשריך ישראל' (רק במחזורי אשכנז), אופן 'אשרי אום קדוש' (רק במחזורי אשכנז). את סוף האופן מ'על כסא' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף של ר"ה. נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון. אומרים בניגון את הזולת 'או בקשוב' (נמצא גם במחזורי פולין). את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה. ברכת הניס וקדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').</p> <p>פסוקי 'אתה הראת' נאמרים בקול רם על ידי הש"ץ בזה אחר זה והקהל אומרים עמו בקול נמוך. לפני 'שמע ישראל' פותחים את ארון הקודש, והש"ץ אומר את הפסוק 'שמע' בניגון ימים נוראים. לפני 'גדלו' מוציאים את כל ספרי התורה ואין מכבדים בחורים בנשיאתם. בתוך ארון הקודש הריק, נהגו לשים נר דולק, עד שיוחזרו ספרי התורה. הש"ץ אוזו אחד מספרי התורה ואומר 'גדלו'. אחר כך אומרים 'רוממו' עד 'בישועתו'. נושאי ספרי התורה מקיפים סביב הבימה ג'</p>

בתו"ל	בארץ ישראל
<p>הפטרה 'ויהי ככלות שלמה' עד 'ולישאל עמו'.</p> <p>מתנת יד</p> <p>ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל, בשמחת תורה אחר 'קריאת התורה דשמחת תורה'.</p>	<p>פעמים, הקפות ממש "כמו שמקיפים עם הלולב" (כמבואר ברמ"א), והקהל אינו מקיף אלא מנשק את ספרי התורה בעברם על פניהם. בכל אחת מהקפות אלה אומר החזן 'אנא ה', 'אלקי הרוחות', בניגון 'אגיל ואשמח'. בגמר הקפה שלישית מחזירים את רוב ספרי התורה לארון הקודש, מלבד ג' ספרי התורה שקוראים בהם. מוציאים את הנר מן הארון לפני הכנסת ספרי התורה. החזן ושנים שעמו מביאים את ג' הספרים לבימה, ואומרים 'על הכל' בניגון.</p>
<p>תפילת גשם</p> <p>ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל, בשמחת תורה אחר 'שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם'.</p> <p>קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר וכופלים בו 'לעילא'. אין כאלקינו' ו'נאנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.</p>	<p>קריאת התורה דשמחת תורה</p> <p>'יעזור ויגן' אומרים בניגון בר מצוה. לקריאת התורה בפרשת 'וזאת הברכה' עולים חמשה קרואים בלבד. כהן עולה עם כל הכהנים החפצים לצאת בברכתו ולוי עולה עם כל הלויים החפצים לצאת בברכתו וישאל עם כל הישראלים החפצים לצאת בברכתו. כהן קורא עד 'מצריו תהיה', לוי – עד 'ובין כתפיו שכן', שלישי – עד 'אלפי מנשה', רביעי – עד 'עם ישראל', חמישי עם כל הנערים – עד 'ובגאותו שחקים'. ברכות עולי התורה וקריאתה הן בניגון הרגיל ולא בניגון של ימים נוראים. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. העולה ל'כל הנערים' מברך את ברכות התורה במתן מהרגיל, כדי שיוכלו הנערים הרכים לברך עמו. אחר ברכה אחרונה של 'כל הנערים' אומר כל הקהל את הפסוק 'המלאך הגואל' בטעמי המקרא. ש"ץ מברך ב'מי שברך' משותף את העולה החמשי עם כל הנערים.</p> <p>אחר אמירת 'מרשות' לחתני תורה ובראשית, הולכים אל מושב החתן, פורסים מעליו טלית ומוליכים אותו אל הבימה בשירת 'ויהי כישורון מלך'. חתן תורה קורא בעצמו את פרשתו. את שלושת הפסוקים האחרונים מקדים הקהל ואומרם בקול רם, ואחריו קוראם חתן תורה. בסיום הספר קורא הציבור בקול רם כלפי המסיים את שתי המילים: "חזק ונתחזק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"). חתן תורה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה. שרים את החרוז הראשון של הפיוט 'אחד יחיד' לחתן תורה ולחתן בראשית, מיד אחר סיום ברכת 'אשר נתן'.</p>
<p>מנחה של יום טוב</p> <p>'אשר' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש').</p>	<p>אחר גלילה, מברכים את חתן התורה ב'מי שבירך', ואז אומרים 'מרשות' של חתן בראשית. חתן בראשית קורא בעצמו את פרשתו. כשמגיע הקורא ל'ויהי ערב' של כל אחד מימי הבריאה, מקדים הקהל לומר בנעימה ידועה: 'ויהי ערב ויהי בוקר יום...', וחוזר על כך הקורא. אחר קריאת יום הששי, ממשיך הקהל לומר 'ויכולו' עד 'ברא אלקים לעשות', וחוזר הקורא על ניגון הקהל של 'ויהי ערב ויהי בוקר יום הששי', וממשיך לקרוא בטעמי המקרא את פרשת 'חתן תורה וחתן בראשית בשובם מן הבימה למקומם אומר להם כל אחד</p>

בתור"ל	בארץ ישראל
<p>ערבית שמחת תורה מכירת מצוות לכל השנה: יין לקידוש, יין להבדלה, נר להבדלה, חיפוש, קיפול מפה והושטה, עץ חיים, וכיוצא באלה. שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערכות 'את יום השמיני'. אחר 'השכיבו' אומרים את הפסוק 'יידבר משה'. קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'). קידוש עם ברכת 'שחיינו. 'עלינו'. 'יגדל' בניגון יום טוב.</p>	<p>מהעומדים בדרכם: 'מזל טוב', והם עונים: 'ברוך תהיה'. חצי קדיש אחר הקריאה נאמר בניגון שמחת תורה (ויש – בניגוני 'יאהרעס קדיש'). לאחר גלילת ספר שני מברכים את חתן בראשית ב'מי שבירך'. מתנת יד הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה. לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל או חוזה ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שבירך' של 'מתנת יד', ואחר כך או חוזה הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שבירך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן). אין אומרים 'זכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים באמירתו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בזמן 'מי שבירך' של 'מתנת יד'.</p>
<p>שירה וריקודים ('הקפות') שמחה בליל יום טוב לכבודה של תורה ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל, אחר ערבית שמחת תורה. שחרית שמחת תורה ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל. קריאת התורה דשמחת תורה ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל. שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם</p>	<p>שירה וזמרה עם ספרי התורה והכנסתם 'אשרי' בניגון ימים נוראים. ש"ץ נוטל ספר תורה של מפטיר, חתן תורה נוטל ספרו וחתן בראשית נוטל ספרו, ובעמדם יחד כשבידיהם ג' ספרי התורה אומרים בנעימה: 'אשר בגלל אבות', 'שישו וגילו', 'אשריכם ישראל', 'אגיל ואשמח'. באמרו את החרוז החוזר: 'נגיל ונשיש', הם מכרכרים קלות וסובבים במקומם, וכן מכרכרים באמרו: 'תורה היא עץ חיים'. בפיוט 'התקבצו מלאכים', אחר כל אחד מעשר שמותיו של משה רבנו ע"ה, אומרים: "...עלה למרום והוריד עז מבטחה", ואומרים שוב בנעימה: 'התקבצו' ו'מי עלה' לפני השם הבא אחריו, לפי הסדר. בפיוט 'אגיל ואשמח' מזמרים לכל אחד משמות אבות העולם את כל הבית: "...שמח בשמחת תורה בא יבוא צמח בשמחת תורה, תורה היא עץ חיים לכולם חיים כי עמך מקור חיים", ובמחזורים קיצרו המדפיסים. פסוקי הכנסת ספרי התורה נאמרים בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. תפילת גשם לפני מוסף תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (קיטל). קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל. לפני תפילה בלחש מכריז הש"ץ: "משיב הרוח ומוריד הגשם". הקהל אומר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ('הגשם' הגימל בסגול ולא בקמץ) בתפילה זו ואילך. תפילת גשם נאמרת בתוך חזרת הש"ץ. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת</p>

בתור	בארץ ישראל
<p>ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל.</p> <p>מוסף דשמחת תורה</p> <p>כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את הברכה בניגוני מועדי השנה.</p> <p>קדיש 'תתקבל' – בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש').</p>	<p>הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת.</p> <p>אחרי 'אתה רב להושיע', עדיין אין אומרים 'טריח לפלג', אלא ש"ץ אומר: 'משיב הרוח ומוריד הגשם', וממשיך 'מכלכל חיים בחסד' בניגון שבת עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'טריח לפלג' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגונייהם המיוחדים. (כולם גם במחזורי פולין, מלבד האחרון 'איום זכור').</p> <p>בסוף הפיוטים מקדימים: "לשובע ולא לרזון", ואחר כך אומרים: "לחיים ולא למות". אז ממשיך הש"ץ ומנגן בניגון מיוחד: "מְלַךְ מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּיחַ וְשׁוֹעֵה וְאֵין דוּמָה לָךְ", ומסיים בניגון שבת: "בא"י מחיה המתים". את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'איום זכור נא'.</p> <p>כהנים עולים לדוכן גם בתפילה זו, ואומרים את הברכה בניגון 'מתנת יד'.</p> <p>קדיש 'תתקבל' בניגוני מועדי השנה ('יאהרעס קדיש'), וכופלים בו 'לעילא'.</p> <p>אין כאלקינו' ראנעים זמירות', בניגון ימים נוראים.</p>
<p>ממתקים לילדים</p> <p>ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל.</p>	<p>ממתקים לילדים</p> <p>מחמת ההקפדה לא לאכול בתוך בית הכנסת, חלוקת חבילות תשורה-מזכרת מחתני תורה ובראשית לילדים, נעשית בצורה מסודרת מחוץ לכתלי בית הכנסת, אחר סיום תפילת מוסף.</p>
<p>מנחה של יום טוב</p> <p>'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון יום חול כדי למהר לקבל את השבת. סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה.</p>	<p>מנחה של יום טוב</p> <p>'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול. קדיש 'תתקבל' – בניגוני פזמונים של סליחות ('פזמונים קדיש').</p>
<p>שמחה לכבוד התורה</p> <p>בשעות אחר הצהריים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה. אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראת'. מחוץ לבית הכנסת מכינים מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמחים שמחה של מצוה.</p>	<p>שמחה לכבוד התורה</p> <p>בשעות אחר הצהריים, לפני מנחה או לאחריה, מתאסף הקהל למחולות לכבוד התורה. אין מוציאים ספרי תורה, ואין אומרים 'אתה הראת'. מחוץ לבית הכנסת מכינים מזונות, פירות ומיני מתיקה עם משקאות, ואוכלים ושותים ושמחים שמחה של מצוה.</p>
<p>מוצאי יום טוב – אסרו חג</p> <p>במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'זהו רחום ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'.</p> <p>בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.</p>	<p>מוצאי יום טוב – אסרו חג</p> <p>במוצאי יו"ט אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'זהו רחום ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני 'עלינו'.</p> <p>בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון.</p>

שבת בראשית

אומרים יוצר 'א-ל נשא', אופן 'לבעל התפארת' בניגון ידוע, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אחשבה לדעת'.

כהן עד 'יום שלישי', לוי עד 'יום חמישי', שלישי עד 'לעשות', רביעי עד 'הוא שמו', חמישי עד 'וילבשם', ששי עד 'לקח אתו אלקים'. חתן בראשית עולה לתורה. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש מרחשון יהיה ביום הששי ולמחרתו ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'הלכה ותוספות'.

בסוף קדושה של מוסף אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם ישכיל'. [אחר המילים 'היוותה חפשית', יש להוסיף את החרוז שהושמט על ידי הצנזורה: 'העובר ביה ימחץ כעל נד לקח פושית, חזק וצמו קמיו קפיו חרישית']. ש"ץ מנגן קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.

מסיבת חתן בראשית לכל הקהל אחר תפילת מוסף.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

סוף חודש תשרי

אין אומרים תחנון עד סוף החדש.

בב' וה' אומרים 'א-ל ארך אפים' לפני קריאת התורה, בניגון הימים שאין אומרים בהם תחנון.

מרחשון

א' דראש חדש מרחשון

בערבית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת (אך לא באמירת 'הוא רחום'), כנהוג בכל יום שאין בו תחנון, וכן ב'ברכו' של שחרית. ליל ראשון של ראש חודש לפני תפילת שמונה עשרה, מכריזים: 'יעלה ויבא'. 'הודו' ו'אנא' שבהלל נאמרים בניגון נבחר. חצי קדיש אחר קריאת התורה, בניגון מיוחד לראש חודש. אין הפסקה בין חצי קדיש למוסף, יש החולצים תפילין לפני הקדיש, ויש שחולצים אחר מוסף. בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לטובה ולברכה' עד 'עון' בניגון 'הלכה ותוספות', וממשיך בניגון יום חול. במוסף של חדשי שנה מעוברת אין מוסיפים 'ולכפרת פשע' (מלבד בחודש העיבור עצמו: אדר שני).

פרשת נח – ב' דראש חדש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', ו'נאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חדש'. 'בפי ישרים' נאמר בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת וראש חודש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אליהם' בניגון, נוסח ברכת 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמונתך אמת'. 'הודו' ו'אנא' בהלל נאמרים בניגון נבחר. חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חדש. 'מי שבירך' לשביעי נאמר אחר הגבהת הספר הראשון.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חדש, אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן ראש חדש כאמור". בסוף הקדושה, אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יזיח'. 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט, עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת, עד 'זה קרבן שבת', ו'מ'קרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיננו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה וכו' עד 'עון' – בניגון 'הלכה ותוספות', 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

במנחה, לוי קורא עד 'ונסוע הנגבה'. אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

שאלה בארץ ישראל

בערבית ליל ששי, לפני שמונה עשרה, מכריזים בקול רם: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל לומר: 'ותן טל ומטר'.
בחור'ל: עדיין ממשיכים באמירת 'ותן ברכה'.

פרשת לך לך

תענית בה"ב של מרחשון מאחרים למחצית השניה של החדש. בקהילות שאין להם אפשרות להבדל מבני פולין ומתענים עמם בה"ב בתחילת החדש אז ב'מי שבירך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים בשבת זו את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.
במנחה כהן קורא עד 'מעל עבדך'.

פרשת וירא

מסיימים את ההפטרה במילים: 'ותאמר שלום'. ב'מי שבירך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני' (מלבד באותן קהילות שעשו כן כבר בפרשת נח).

ט"ז במרחשון

בליל ט"ז במרחשון תרצ"ט חרבו בתי הכנסת בגרמניה והחלה רדיפת היהודים באכזריות חמה, שהמשיכה בהשמדתם בשנות הזעם הנוראות ת"ש-תש"ה. הקפידו הרבנים שלא לכנות את ליל שריפת קדשי ישראל בשם 'ליל הברדלח', שהוא השם שניתן על ידי הפושעים הנאצים מתוך לעג, אלא בשם 'ט"ז במרחשון' (כמו ט' באב, י' בטבת, י"ז בתמוז וכיו"ב). לזכר ליל פורענות זה הנהיגו רבני גרמניה הניצולים כמה ענינים, זה בכה וזה בכה, והבוחר יבחר:

תענית יחידים. תענית ח"ק שנקבעה דוקא ליום זה. השמעת דברי הספד. אמירת מזמור תהלים אחר ערבית, היינו מזמור ע"ד (או מזמור ע"ט, או מזמור פ', או מזמור פ"ג). סיום ש"ס משניות מצטבר של בני קהילה מלווה בדברי הספד וזכרון (בלא סעודה, שנערכת רק כאשר הציבור למד בצוותא את אותה מסכת). אמירת סליחה 'ה' אלקי רבת' ביום שני של תענית בה"ב הסמוך לט"ז במרחשון.

תענית שני קמא (של בה"ב)

יש המתענים כל היום כולו כמבואר בשולחן ערוך, ויש המתענים רק תענית שעות. כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת, אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. כאשר אין עשרה מתענים, אין אומרים 'עננו' ואת הסליחות אומרים לאחר חזרת הש"ץ, ובתחילתן משייטים את משפט הפתיחה 'סלח לנו' ופותחים מיד באמירת 'א-ל ארך אפים', ובסופן אין מוסיפים את התחינות של עשי"ת 'עננו' וכו"ל. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז המובהק. אחר

'והוא רחום' הגדול, נפילת אפים ו'ה' אלקי ישראל', אומרים 'שומר ישראל' שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. כאשר יש עשרה מתענים קוראים בתורה בפרשת 'ויחל'.

במנחה כאשר יש עשרה מתענים בבית הכנסת מוציאים ספר תורה וקוראים בו 'ויחל' ובתפילת שמונה עשרה אומרים 'עננו'. במנחה אין אומרים 'שומר ישראל' אחר נפילת אפים אלא ממשיכים כרגיל 'ואנחנו לא נדע'.

תענית חמישי

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית חמישי כמנהג אשכנז המובהק. הפזמון 'רועה ישראל' נאמר בניגון 'מלאכי רחמים'. בסוף כל קטע, הש"ץ מוסיף את החרוז החוזר: 'ה' אלקים סלח נא, מי יקום יעקב כי קטן הוא'.

פרשת חיי שרה

לוי קורא עד 'עם אדני אברהם', רביעי – עד 'לבן אדני', חמישי – עד 'וישתחו ארצה לה', ששי – עד 'אחרי אמו'.

תענית שני בתרא

נוהגים כבשני קמא, ואומרים את הסליחות המיוחדות לתענית שני בתרא, כמנהג אשכנז המובהק.

פרשת תולדת

חמישי קורא עד 'ויברכהו', ששי – עד 'ברוך יהיה'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש כסלו יהיה מחר ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'מעוז צור'.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'מתקבל' עד הסוף. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חדש'. בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל התפילות, כולל בערבית של מוצ"ש.

כסלו

פרשת ויצא

בשם 'יששכר' קוראים רק ש"ץ אחת, וכן בכל 'יששכר' בתורה כולה.

פרשת וישלח

מפטירים 'חזון עובדיה'.

הדלקת נר חנוכה

נהגו בכל תפוצות אשכנז להדליק נר חנוכה בבית לאחר צאת הכוכבים. מאז ימות רבותינו הראשונים נהגו בכל תפוצות האשכנזים להתפלל ערבית מבעוד יום, והדלקת נר חנוכה אחרי תפילת ערבית. בדורות האחרונים מעת שנוסדו חברות 'מעריב בזמנו', יש שהקדימו את הדלקת נר חנוכה לערבית, ויש שהקדימו ערבית לנר חנוכה.

בבית הכנסת מדליקים לפני ערבית. מדליקים בבית הכנסת נרות זקופים, הן של שעוה הן של שמן כבזיכים זקופים בהם הלהב עולה ככמנורת בית המקדש. המנורה מוצבת דרומית לארון הקודש, והמדליק עומד כשאחוריו לדרום ופניו לצפון. ביום הראשון מתחיל מימינו, שהוא הנר הסמוך לארון הקודש, ובשאר ימים מתחיל מהשמאלי הנוסף ופונה לימינו.

נוסח הברכה הוא: "להדליק נר **שְׁלַחנְכֶּה**". הש"ץ אומר בנגינה מיוחדת את הברכות ולאחריהן: 'הנרות הללו'.

ערבית לילי חנוכה

נהוג שהציבור כולו מגיע להדלקת הש"ץ, בפרט בלילה הראשון, להגדיל את פירסום הנס ברוב עם. לפני ערבית אומרים: 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, ככלל מעריב בזמנו בחול. 'ברכו' מאריכים לומר בניגון כבמוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין אומרים בו תחנון. אין מכריזים 'על הנסים' לפני שמונה עשרה, כי זוכרים לאומרו מחמת הדלקת הנר. הנוסח הוא 'על הנסים' בלא וי"ו החיבור ('על הנסים'). בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור. מהפיוט 'מעוז צור' שרים רק את חמישה הבתים שבודאי נתחברו על ידי הפייטן ר' מרדכי, בלא תוספות שנתפרסמו בתקופה מאוחרת כמו 'חשוף זרוע' ודומיו. נרות חנוכה של בית הכנסת דולקים ברציפות מעת לעת, ואם אי אפשר, חוזרים ומדליקים אותם בשחרית. בליל ראש חודש מכריזים לפני שמונה עשרה: 'ראש חודש'. אבֵּל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות חנוכה, אך אינו מסתיר את העטרה השחורה בטליתו.

שחרית ימי חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. 'הודו' ו'אנא' שבהלל – בניגון 'מעוז צור'. בקריאת התורה יש הנהוגים גם בארץ ישראל לקרוא כנהוג בחוץ לארץ, היינו מיום שני עד יום שביעי של חנוכה (חוץ משבת וראש חודש), כהן ולוי קוראים בנשיא של אותו יום וישראל בנשיא של מחר. ביום אחרון של חנוכה, כהן ולוי קוראים בנשיא של יום שמיני וישראל גומר את פרשת נשא ואינו מוסיף פסוקים מתחילת פרשת בהעלותך. חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון ה'מאורה' של שבת חנוכה 'שני זיתים'.

'שאלה' בחוץ לארץ

בחול: אור ליום ה' כ"ו כסלו מתחילים להזכיר בתפילה שאלת גשמים, מכריזים לפני שמונה עשרה של ערבית: 'שאלה', כדי להזכיר לקהל אמירת 'ותן טל ומטר'.

ליל שבת חנוכה

בערב שבת לפני מנחה מדליקים נר חנוכה בבית הכנסת. 'לכה דודי', לפחות את החרוז האחרון, מזמרים בניגון מיוחד לשבת זו. בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', ו'נאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. סיום ברכת 'השכיבנו' והחלק הראשון של חצי קדיש – בניגון מיוחד לשבת זו. אחר 'גדל' שרים 'מעוז צור' בציבור.

שחרית שבת חנוכה

'אדון עולם' נאמר בניגון 'מעוז צור'. 'ועלו מושיעים בהר ציון' – בניגון המאורה 'שני זיתים'. 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר של שבת חנוכה 'אודך כי אנפת', מאורה של שבת

חנוכה 'שני זיתים' בניגון. חתימת הברכה מ'אור חדש' נאמרת בניגון 'כי א-ל שומרינו' של שבת חנוכה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אין צור חלף'. בחרוז 'שמור לפי מלים', יש להחליף את נוסח הצנוורה (רוזני בעלים), בלשון הפייטן: רומי קְעָלִים.

'מי שבירך' לשביעי אחרי הגבהת הספר הראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. החלק הראשון של חצי קדיש אחרי קריאת התורה נאמר בניגון 'כי א-ל שומרינו', והחלק השני בניגון מיוחד לשבת חנוכה. למפטיר קוראים בספר שני בפרשת נשא, מ'ביום הרביעי' עד 'קרבן אליצור בן שדיאור'.

מברכים החדש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: 'ראש חדש טבת יהיה ביום השני'. הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'מעוז צור'.

בקרשת מוסף אומרים את הפיוט של חנוכה 'אלקים ישלח משיחו'. יש להחליף את נוסח הצנוורה (דעה חדשה יחדש הטות און מהכביד, הדר חמדת זבול), בלשון הפייטן: *בְּתַתְּ חֲדָשָׁה יְחַדֵּשׁ הַטּוֹת אֲנִי מִהַכְּבִיד, חֲלוּף אֶלְיָלִים זָבּוּל*. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.

מנחה בשבת חנוכה

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

מוצאי שבת חנוכה

בעת אמירת 'זיהי נועם' עורכים את הנרות. אחר קדיש 'תתקבל', לפני 'זיתן לך', מדליק ש"ץ נרות חנוכה, ומבדיל לפני 'שיר המעלות' כבכל מוצאי שבת. אף במוצאי שבת בגמר התפילה שרים 'מעוז צור' בציבור.

טבת

ראש חדש טבת

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' ועד 'עון' בניגון 'שני זיתים' וממשיך בניגון יום חול.

פרשת ויגש

שלישי קורא עד 'רוח יעקב אביהם', רביעי – עד 'הביא אתו מצרימה'.

עשרה בטבת

מלבישים את ספר התורה במעיל שחור עד אחרי קריאת התורה של מנחה. אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי שפענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה. לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים', כבכל תענית ציבור, גם כשאינה בימי שני וחמישי. במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: 'יעמוד מפטיר'. **בא"י**: עולים הכהנים לדוכן. אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

פרשת ויחי

רביעי קורא עד 'ולבן שנים מחלב', חמישי – עד 'קויתי ה', ששי – עד 'עם רב'. חמישי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת הפסוק 'לישועתך קויתי ה' שבסופה. בקריאת מילים אלו הקורא מרים קולו. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֶזֶק וְנַתַּחֲזֶק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר לכבוד סיום הספר.

פרשת וארא

מחציתו השנייה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החדוש. ממרכים החדוש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש שבט יהיה ביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: "יחדשהו", בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון של פיוטי פרשת שקלים.

שבט**פרשת בא**

במנחה, כהן קורא עד 'מזה אתכם', לוי עד 'לפני העם'.

פרשת בשלח

בפסוקי דזמרה מנגן הש"ץ את שירת הים בניגון קריאתה בתורה בשבת זו. את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' – בניגון ברית מילה. הפסוק האחרון של קריאת לוי נאמר בהרמת קול. שלישי ורביעי הן עליות חשובות. בקריאת שלישי, שלשת הפסוקים המתחילים 'יסע', 'ויבא', 'ויט' נקראים בהרמת קול, ובמילה האחרונה לפני כל אחד מפסוקים האלה, הקורא מאריך בנגינה. גם המחצית השנייה של הפסוק האחרון, מן 'ויאמר מצרים', נאמרת בהרמת קול. בקריאת רביעי בפסוק האחרון, המילים מ'כל המחלה', נקראים בהרמת קול. אוכלים תבשיל של חטים ונותנים חטים לפני העופות. יש המקפידים ליתנם לעופות לפני כניסת שבת, ויש המקילים להניחם בשבת לפני החלון ולא לפניהם ממש.

ט"ו בשבט ('חמשה עשר')

אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו ובמנחה בו ביום אומרים. בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל תפילה שאין בה תחנון. אין האבל עובר לפני התיבה אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'. ט"ו בשבט הוא יומא דמפגרי ביה המלמדים ותלמידיהם אחר חצות. ראשי ישיבה מזמינים את תלמידיהם לביתם לסעודה קטנה שיש בה דברי תורה. מרבים באכילת פירות. יש האוכלים חמשה עשר פירות כמנין ט"ו, בתוכם משבעת המינים, ולא פירות האדמה. יש האוכלים את כל מיני האילן הנמצאים בט"ו בשבט. יש האומרים: "יהי רצון וכו' שתתן ריח טוב וטעם טוב בפירות בשנה הבאה עלינו לטובה".

פרשת יתרו

בשחרית אומר החזן בניגון מיוחד: 'ישמח משה', עד 'זכן כתוב בתורתך', ויש האומרים בניגון עד 'שבת וינפש'. שלישי קורא עד 'אשר תדבר אל בני ישראל', רביעי – עד 'המה יעלו בהר', חמישי – עד 'יעננו בקול'.

נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה. את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'.

פרשת משפטים

לוי קורא עד 'המבעיר את הבערה'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. קוראים למפטיר מ'וישכן הענן'.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אךר הראשון יהיה ביום הרביעי וביום החמישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון של פיוטי פרשת שקלים.

אדר ראשון

פרשת תרומה

לוי קורא על 'לפני תמיד', שלישי – עד 'מראה בהר', רביעי – עד 'מלמעלה', חמישי – עד 'הראית בהר', ששי – עד 'כן יעשו'.
במנחה, כהן קורא עד 'לכבוד ולתפארת', לוי – עד 'ואת השש'.

פורים קטן

בערבית י"ד אדר ראשון ובשחריתו, וכן בט"ו בו, אומרים 'ברכו' בניגון הארוך של ימים שאין בהם תחנון. אכל אינו עובר לפני התיבה בכל התפילות. אין אומרים תחנון (גם במנחה), ולא א-ל ארך אפים' ביום חמישי, ולא 'למנצח'.
בפורים קטן יש האוכלים ושותים ושמחים בשמחה של מצוה.

פרשת כי תשא

כהן קורא עד 'לדרתם', לוי – עד 'אשר צויתך יעשו', שלישי – עד 'לעשות לעמו', רביעי – עד 'היום ברכה', חמישי – עד 'ונחלתנו'. תחילת ההפטרה בפסוק 'וישלח אחאב'.

פרשת ויקהל

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מפטירים 'יעש חירום', ויש המוסיפים שני הפסוקים, 'ותשלם' ו'אז יקהל'.
מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אךר השני יהיה ביום הששי ולמחרתו ביום השבת הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו באחד מניגוני פורים (ניגון 'ויתלו את המן' אינו של פורים, אלא מושאל מהולכת חתן וכלה ל'מיין').

אדר שני (ואדר)

ראש חודש

חודש אדר שני, מכונה בספרי רבותינו בשם: 'ואדר'.

בראש חודש במוסף מנגן הש"ץ את המילים מ'לששון ולשמחה' בניגון של פורים. את המילים 'ולכפרת פשע' מוסיפים רק בחודש זה ולא בשאר חודשי השנה המעוברת.

בדיקת מזוזות

יש שנהגו לבדוק תמיד את המזוזות בשנה מעוברת בחודש העיבור.

פרשת פקודי – ראש חודש – פרשת שקלים

לקראת כל אחת משבתות ארבע הפרשיות תולים פרוכת ומניחים כיויים מיוחדים של עמוד הש"ץ והאלמור (בימה). לפני שבת, מעמידים את שלשת ספרי התורה לקריאה של מחר באמצע השורה הראשונה של ארון הקדש. הספר שבו קוראים את פרשת השבוע מוצב באמצע, מימינו הספר לקריאת פרשת ראש חודש, ומשמאלו הספר לקריאת מפטיר.

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'ופרוש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים. לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חודש'.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'א-ל-מתנשא לכל' (שקלים). אומרים אופן 'לך אלים' (שבת ור"ח) בניגון, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, וזאת 'אתה אהבת' (שקלים). בחזרת הש"ץ אומרים קרובות לשבת שקלים 'אז מאז זמות'.

מוציאים שלושה ספרי תורה, ועולים ששה קרואים בספר ראשון. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֹזֵק וְנִתְחַזֵּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"). העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. 'מי שבירך' נאמר לעולה הששי אחרי הגבהה של ספר ראשון. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השני. לעולה השביעי קוראים את פרשת ראש חודש. באמירת חצי קדיש אחר עליית שביעי בספר שני מכסים את הספר השני ומניחים את ספר התורה השלישי לשמאל השני. אך אין חוזרים להניח את ספר התורה הראשון על התיבה. חלקו הראשון של חצי הקדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון ראש חודש, וחלקו השני – בניגון פרשת שקלים. 'מי שבירך' לשביעי אחרי הגבהת הספר השני. המגביה מוסר את הספר למכובד בהוצאת הספר השלישי. מפטירים 'בן שבע שנים יהואש'.

ש"ץ נוטל בידו את ספר התורה בו קראו מפטיר. בהחזרת הספרים לארון הקודש הולך אחר הש"ץ המכובד בהוצאת הספר השני ואחריו הולך המכובד בהוצאת הספר השלישי. כשמגיעים לארון הקדש, נוטל המכניס מידי הש"ץ את ספרו ומניחו בארון בצד ימין, את הספר של קריאת פרשת ראש חודש מניח בצד שמאל ואת של פרשת השבוע מניח בתוך.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חודש, אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבת ראש חודש כאמור". בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אשכול איזוי', בניגוני פרשת שקלים, בהם מזמרים חלק מהקדושה. בקדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם

זיריח' של שבת ראש חודש. 'לדור ודור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת עד 'זה קרבן שבת', מ'וקרבן ראש חדש כאמור, ובראשי חדשיכם', בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקיננו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה' עד 'פשע' – בניגון פורים, 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגון פרשת שקלים.
במנחה כהן קורא עד 'לרצנו לפני ה'". אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

פרשת ויקרא – פרשת זכור

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

בשחרית אומר הש"ץ את המילים 'כתוב רננו צדיקים בה' לישרים נאווה תהלה', בניגון 'ברוך אתה ה' אלקיננו מלך העולם' של ברכת המגילה. 'בפי ישרים' – בניגון המיוחד לשבתות שמוציאים בהן שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'זכור את אשר עשה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אתה מלא רחמים'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אזכיר סלה'. בסילוק 'אלקים אל דמי' אומר החזן את הקטע 'זהמזכירים את ה' עד 'שש אשים בה', בניגון פרשת זכור.
לוי קורא עד 'תקריב מלח', שלישי – עד 'ריח ניחח לה', רביעי – עד 'לא תאכלו'. חצי קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון פרשת זכור.

רבים מקפידים על הוראת רבינו נתן אדלר שנשים תשמענה את קריאת פרשת זכור.
למפטיר מעלים את הרב.

הקריאה המקובלת מקדם היא 'תמחה את זכר עמלק', 'הזי"ן של זכר' בצירה, ולא נהגו לכפול את הקריאה. בהפטרות את המילה 'זָמָה (קול הצאן הזה באזני)', יש האומרים אותה בהטעמה מיוחדת כדי להבליט את הרמז של הנביא לגעיית הצאן.
קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון.

שחרית תענית אסתר

אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. סדר 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתעניות ציבור בשאר ימות השנה. אחר נפילת אפים אומרים 'שומר ישראל', שהוא פיוט הנועד לימי תענית ציבור בלבד. ש"ץ אומר כל חרוז של 'שומר ישראל' בנעימה ידועה, והציבור חוזר עליו באותה נעימה. בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

מחצית השקל

נותנים כספי צדקה לפני מנחה לתוך שלוש קערות מיוחדות, המסומנות במילים: 'מעות פורים', 'מחצית השקל' ו'צדקה'.

'מעות פורים'. עבור: חלוקה לעניי העיר לסעודת פורים, היינו מתנות לאביונים. סכום הנתינה: ג' מחציות מטבע של אותה מדינה.

'מחצית השקל'. עבור: לומדי תורה בירושלים, זכר לשקלים שנשלחו לירושלים. סכום הנתינה: ערך

מחצית השקל בזמן שבית המקדש היה קיים, שהוא קרוב לעשרה גרם כסף טהור – העשיר לא ירבה והדל לא ימעט. (מין ה'חתם סופר' נתן מחצית שקל עתיקה אמיתית שהיתה ברשותו, ופדאה אחר כך).
'צדקה'. עבור: מטרות צדקה שונות, מצד אגרא דתעניתא צדקתא. סכום הנתינה: דמי הסעודות שלא נאכלו בתענית, ככל אשר ידבנו לבו.

מנחה של תענית אסתר

קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". בפסוק אחרון של 'זיחל', קוראים המילים 'אשר אתה בקרב' בניגון קדמא ואולא של מגילת אסתר. **בא"י**: עולים הכהנים לדוכן. אין אומרים לא 'אבינו מלכנו', לא תחנון ולא 'שומר ישראל'.

ליל פורים ופרוים

מרכיב באורות ונרות בבית הכנסת. אכל אינו עובר לפני התיבה בכל תפילות פורים. 'שיר המעלות' וחצי קדיש נאמרים לפני ערבית, כבכל מעריב בזמנו בחול. 'ברכו' – בניגון ימים שאין אומרים בהם תחנון. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש 'תתקבל', וקוראים את המגילה. בגמר קריאת המגילה והברכה שאחריה, אומרים 'אשר הניא' ומזמרים 'שושנת יעקב'. לפני 'וגם חרבונוה' יש להוסיף את הקטע שהושמט בידי הצנזורה: **אָרוּרִים כָּל הַעֲרָלִים. בְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל (ולא: 'ארורים כל הרשעים ברוכים כל הצדיקים')**. אחר קריאת המגילה אומרים 'אתה קדוש' ושוב קדיש 'תתקבל'. 'עלינו'.

קריאת המגילה

לקריאת המגילה עומד הרב לימין הקורא והגבאי – לשמאלו. פותחים את המגילה ופושטים אותה עד סופה וכופלים את היריעות זו על זו באופן שתהיינה היריעות הראשונות לעיני החזן בתחילת הקריאה. יש הנוהרים שלא לגעת במגילה בעת הקריאה משום 'האוחז ערום', ואוחזים אותה בעמוד ונרתיק המחוברים לה. לפני אמירת הברכות מכריזים: "שתיקה יפה בשעת קריאת המגילה והברכות". בקריאה של ליל פורים ראוי לכוין בברכת 'שהחיינו' על משלוח מנות וסעודת פורים של מחר, מפני שאין מברכים 'שהחיינו' ביום.
 את הפסוקים הבאים אומר הקהל תחילה ואחר כך הש"ץ: 'איש יהודי' עד 'מיני' (ב, ה) / 'מרדכי' עד 'שמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'חמש מאות איש' עד 'עשרת' (ט, ו-י) / 'כי מרדכי' עד הסוף (הפסוק האחרון).

בפסוקים הבאים קוראים בניגון איכה: 'וכלים מכלים שונים' (א, ז) / 'אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה, אשר הגלה נבוכדנצר מלך בבל' (ב, ו) / 'זהמלך והמן' עד 'ומרה' (ג, טו - ד, א) / 'אבל גדול' עד 'לרבים' (ד, ג) / 'וכאשר אבדתי אבדתי' (ד, טז) / 'כי איככה אוכל וראיתי ברעה אשר ימצא את עמי ואיככה אוכל וראיתי באבדן מולדתי' (ח, ו).

בפסוקים הבאים משמיעים ניגוני שמחה ידועים: 'להראות' עד 'היא' (א, יא) / 'להיות' עד 'עמו' (א, כב) / 'והנערה' עד 'ייעש כן' (ב, ד) / 'ובהגיע תור אסתר בת אביחיל' (ב, טו) / 'זיאבה' עד 'ושתי' (ב, יז) / 'בלילה' (הוא נדרה שנת' (ו, א) ו'מלת המלך' שאחריו בנגון 'המלך' שבימים נוראים לפני 'יושב על כסא' // 'מהר' עד 'אשר דברת' (ו, י) / 'ויתלו' עד 'שככה' (ז, ז) / 'הרצים' עד 'הבירה' (ח, יד) / 'מרדכי' עד 'שמחה' (ח, טו) / 'ליהודים' עד 'ויקר' (ח, טז) / 'וכל מעשה' עד 'פרס' (י, ב) / 'כי מרדכי' עד הסוף (הפסוק האחרון).
 בפסוקים הבאים מרים הקורא את קולו, מפני שהשם הוי' מופיע בראשי התיבות או בסופן: 'היא וכל

הנשים יתנו' (א, כ) / 'יבא המלך והמן היום' (ה, ד) / 'זה איננו שוה לי' (ה, ג).
 וכן מרים קולו באמירת: 'רוח והצלה' עד 'אחר' (ד, יד) / 'ככה' עד 'ביקר' (ו, יא).
 נוסח הקדמונים ב'שושנת יעקב': אָרוּרִים כָּל הַעֲרָלִים [וי"א: רְשָׁעִים], פְּרוּכִים כָּל יִשְׂרָאֵל.

שחרית פורים

אחת מחמש ההשכמות.

אומרים 'אדון עולם' באחד מניגוני פורים, וכן 'ועלו מושיעים' עד 'לאמר'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'זיאהב אומן' (בני ירושלים, ביום זה שהוא ראשון לפורים המשולש וקוראים בו את המגילה, אף הם אומרים את הקרובות, שהן מענין המגילה). בסוף כל קטע הש"ץ אומר את שני החרוזים האחרונים בניגון, ובמלה הנזכרת מפסוק במגילה הש"ץ מגביה את קולו.

חצי קדיש לאחר קריאת התורה נאמר בניגון של פורים.

אין מברכים 'שהחיינו' בקריאת המגילה של שחרית, שכבר יצאו בברכה של אתמול.

אין אומרים 'אשר הניא', מפני שקרובות נאמרו בחזרת הש"ץ, אך מזמרים את סופו 'שושנת יעקב'.

אם יש ברית מילה, מלים בסוף התפילה כבשאר ימים.

בבית הכנסת אין לימוד אחרי התפילה.

סעודת פורים

מקדימים ביותר את הסעודה מפני כניסת שבת ומשתדלים להתחילה לפני חצות. אוכלים בשר מעושר ומכונה 'המן' (מפני שתלוי בעת העישון), ואת המאפה בצורת אדם הקרוי 'המן'. יש נוהגים לזמר 'אגני קם לאבד ידידים', או זמירות ושירים אחרים בלשון הקודש וביידיש-דייטש.

פרשת צו – הפסקה א' – שושן פורים

בשחרית אומרים יוצר 'אור זרוע'. אף בני ירושלים, שלהם הוא יום שני של פורים המשולש, אומרים את הפיוט. ש"ץ אומר קדיש 'תתקבל' אחר מוסף בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף.

ט"ז אדר

בערים שאינן מוקפות חומה אומרים תחנון.

פרשת שמיני – פרשת פרה

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה.

בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. אומרים יוצר 'אום אשר בך' דבוקה', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אשרי כל חוסי בך'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אצולת אומן'. אין אומרים בהם את הקטע 'זאת הקשה'.

חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמר בניגון חצי קדיש של ערבית שבתות שני ספרי תורה; קדיש 'תתקבל'

אחר מוסף – בניגון נבחר.

פרשת תזריע – פרשת החודש

בליל שבת 'ברכו', 'מלכותך', 'ונאמר', 'השכיבנו' וחלקו השני של חצי קדיש נאמרים בניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. 'זפורש עלינו', 'ושמרו' וחלקו הראשון של חצי קדיש – בניגוני פרשת שקלים. בשחרית אומר הש"ץ 'בפי ישרים' בניגון המיוחד לשבתות שני ספרי תורה. יוצר 'אות זה החודש', נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'א-ל עושה נפלאות'. בחזרת הש"ץ אומרים קרובות של 'אתית עת דודים'. [בחרוזים לפני 'מלך ה' לעולם, יש להחליף נוסח הצנוורה: 'הדם אשר מוגר והודש', בלשון הפייטן: 'הדם מגר נוד עךש'].

אחר הקריאה אומרים חצי קדיש בניגון פרשת שקלים והחודש. מפטירים 'כה אמר ה' אלקים' עד 'עולת תמיד'. ממברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש ניסן יהיה למחר ביום הראשון". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'אדיר הוא'. במוסף בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ראשון אמצת', בניגוני פרשת שקלים. [בפיוט זה, בקטע הנאמר בסוף ברכת 'מודים', יש להחליף את נוסח הצנוורה (צאת למרחב מלחץ ארבע מלכיות: ארבע מלכיות נראה נא), בלשון הפייטן: צאנן יציע לרושש ארבע מלכיות, ארבע מלכיות נדוש נא].

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תקבל' עד הסוף. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'ראש חדש'.

ניסן

ימי חול

אין אומרים תחנון בכל חודש ניסן, אבל בימי שני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים', גם אם חלים בערב פסח ואסרו חג. מאריכים באמירת 'ברכו' בשחרית ובערבית בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אכל אינו עובר לפני התיבה. בעל 'אראציט' עובר. הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן.

שבתות

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר. במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תקבל' עד הסוף.

ראש חדש ניסן

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'אדיר הוא', וממשיך בניגון יום חול.

פרשת מצורע – הפסקה ב'

בשחרית אומרים יוצר 'אורות מאופל'. לאחר קדיש 'תתקבל', לפני הוצאת ספר תורה, הרב דורש את דרשת שבת הגדול מענייני פסח. את דרשתו פותח באגדה, ממשיך בהלכה ומשלים באגדה. הוא מסיים במלים: "ובא לציון גואל במהרה בימינו אמן". אחר הדרשה אומרים קדיש דרבנן.

הקדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן. במוסף לפני 'אלקינו ואלקי אבותינו רצה במנוחתינו' אומרים את הסדר 'אדיר דר מתוחים' מתוך הקרובות לשבת הגדול.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'מתקבלי' עד הסוף.

י"ב ניסן – תענית בכורות

היות וערב פסח חל השנה בשבת, הבכורים מקדימים להתענות ביום ה' י"ב בניסן. תענית בכורות נהגו מקדם להשלימה, ואף מי שהקל בשאר שנים לאכול קמעה אחרי השעה התשיעית שלא להיכנס לחג מעונה, השלים בתענית שהוקדמה. בכורים קטנים שלא הגיעו למצוות, אבותיהם מתענים עליהם. אם האב חלש, יכול לפדות את תענית בנו הקטן. בדורות האחרונים פשטה בכמה מקומות ההנהגה, שהבכור פוטר עצמו מתענית על ידי סיום מסכת שסיים בעצמו. יש שהקילו עוד יותר שאף מי שלא נשתתף בלימוד המסכת ובא אל הסיום הזה אך כדי לפטור עצמו מן התענית, גם הוא נפטר מסימו של חברו, ויש מפפקים בהיתר זה.

י"ג ניסן ערב שבת הגדול – עירוב חצרות

לאחר שחרית מכריזים בבית הכנסת את סוף זמן שריפת חמץ.

הנהיגו קדמונינו לעשות עירוב חצרות במצה שמתקיימת ימים רבים ואינה מתעפשת, ולכן קבעו לערב החצרות בערב פסח, או בערב שבת שחלה בע"פ, שהוא זמן אפיית המצות. לפנים בישראל היו מכינים לעירוב זה מצה גדולה ביותר שנאפתה מקמח שנאסף מכל בני הקהילה, ובדורות האחרונים אחר שהורגלו לאפות מצות במאפיות יציבוריות ואין אוספים קמח מבני הקהילה, יש שנהגו לאפות מצה גדולה מיוחדת לשם עירוב חצרות ולהקנותה לבני הקהילה באופן המבואר להלן. בקהילות בהן מתפללים ערבית של ליל פסח מבעוד יום, עושים עירובי חצרות לפני 'ברכו', ובקהילות המאחרות להתפלל ערבית כלילה, עושים כן לפני תפילת מנחה או קבלת שבת. בשנה שחל ערב פסח בשבת, מערבים חצרות בערב שבת לפני מנחה או לפני קבלת שבת. הרב, או החשוב שבקהל, עולה ל'אלממור', נוטל את המצה ומוסרה לידי השמש או אחד מבני הקהילה ואומר לו בלשון הקודש (או בשפה אחרת המובנת להם): זְכָה בְּעִרְבּוֹ זֶה לְאַחֲנוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַדְּרִים פֶּה עָמְנוּ וְשִׁבְאוּ לְדוֹר בְּמִשְׁךְ הַשְּׁנָה בְּעִיר הַזֹּאת [בְּחֶצֶר הַזֶּה, בְּבֵית הַזֶּה] שִׁסְמְכוּ עָלָיו לְטַלְטֵל עַל יָד מְרֻשּׁוֹת לְרֻשׁוֹת בְּשִׁבְתוֹת וּבְיָמִים טוֹבִים הַבָּאִים. השמש מגביה את המצה טפח ומתכוון לזכות עבורם ואומר: הַרְבֵּי זֹכָה. הרב נוטל את המצה מידי השמש ומברך בקול רם: בְּרוּךְ אַתָּה ה' אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת עִרְבּוֹ. וממשיך ואומר (בכמה מקומות הורגלו לקרוא כן מתוך נוסח הרשום ב'ממורבוך' המונח על הבימה): בְּדֵן עִרְבּוֹא יְהֵא שְׂרָא לְנָא, לְאַפּוֹקֵי וּלְעִיּוּלֵי וּלְטַלְטוּלֵי. בְּרַחֲבוֹת וְחֶצְרוֹת וּבְתֵימִים, וּמְהַחֲבוֹת, וּמְהַחֲבוֹת, וּמְהַחֲבוֹת וְהַחֲצוֹת לְבֵית, וּמְחַצֵּר לְחֶצֶר, וּמַגְגֵי לְגַג, וּמְהַחֲבוֹת וְהַחֲצוֹת לְגַגוֹת, וּלְכָל אֲתֵר דְּצִרִין לָן, בְּכָל שְׁבֻתוֹת הַשְּׁנָה (וְיָמִים טוֹבִים), לָנוּ וּלְכָל הַדְּרִים וְהַעֲתִידִים לְדוֹר בְּעִיר הַזֹּאת. יש אומרים זאת בנוסחים שונים קצת.

מניחים את העירוב בבית הכנסת במקום משומר שלא יאבד ושלא יאכלוהו עכברים או מזיקים אחרים, ונהגו לתלותו סמוך לתקרה במערב בית הכנסת במקום גלוי לעין בתוך קופסת עץ מפוארת, שדלתה בצורת מגן דוד וניתן לראות דרכה את המצה. אם התעפשה מצת העירוב במרוצת השנה או התליעה, עושים מחדש עירוב חצרות כפעם בפעם, כפי הצורך.

לפנים בישראל, כאשר מצת העירוב נאפתה מקמח הנאסף מהקהל, היו מחלקים בערב שבת הגדול (ואם חלה שבת הגדול בערב פסח, כמו בשנה זו, עשו כן בשבת הקודמת) בין בני הקהל את מצת העירוב של אשתקד, ולאותה שבת בלבד היו עושים עירוב מפת של חמץ. משחדלו לאסוף קמח לאפיית המצה, לא חילקהו בערב שבת הגדול, אלא שרפוה עם החמץ בערב פסח, וכן היה מנהג הקדמונים.

בעיר או שכונה שאסור לטלטל בהם בשבת, אין עושים עירוב חצרות, אך כדי שלא תשתכח תורת עירוב, יש העושים עירוב חצרות בלא ברכה.

פרשת אחרי מות – ערב פסח שחל בשבת

מקדימים להביא את המחזוריים לבית הכנסת לפני שבת, כדי שלא לבוא לידי הכנה משבת ליום טוב. משכימים לשחרית ומקצרים בניגונים, כדי להקדים את יציאת בית הכנסת ולהספיק סעודת חמץ לפני סוף זמן אכילתו. בשחרית אומרים יוצר 'אתי מלבנון'. 'הכל יודוך' אומרים לסירוגין עם הש"ץ החל משבת זו עד לימי הסליחות ובשבת זו אומרים 'א-ל אדון' בניגון מהיר או שאומרים אותו לסירוגין עם הש"ץ. נוסח 'אמת ויציב' הקצר. זולת 'אומרת אני'. בחזרת הש"ץ של שחרית אומרים קרובות 'אוני פטרי'. אין אומרים את הסדר 'אדיר דר מתוחים', מפני שנאמר כבר בשבוע הקודם. [לפני סיום ברכת 'מחיה המתים' יש להחליף את נוסח הצנור: תפיל אויבך, בלשון הפייטן: תפיל צר, ואחר הברכה להחליף: ישמע לצר, בלשון הפייטן: ישמע לְאָדום, וכן בהמשך אותו קטע להחליף: בצר תפרע, בלשון הפייטן: קְאָדום תְּפָרע].

הרב חיוב לעלות לתורה. הקדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לחדש ניסן. מפטיר קורא מ'ושמרתם אתם'. ההפטרה היא 'הלא כבני כושיים' ולא 'וערבה'. קדיש תתקבל אחרי מוסף בניגון נבחר מהיר. מכריזים בבית הכנסת סוף זמני אכילת חמץ וביטולו. אין שיעור בבית הכנסת לאחר התפילה.

במנחה קורא הכהן עד 'אני ה' אלהיכם' שלפני 'אל תפנו'. אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. אין אומרים 'עבדים היינו'.

נוסחי תפילה בחג וחול המועד

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כבשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'. במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שובה עלינו' (ולא 'אלינו').

ליל ראשון של פסח – מוצאי שבת

אחר צאת הכוכבים מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה באלה המיוחדים לחג. שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות 'ליל שימורים' (נמצאות גם במחזורי פולין-ליטא). [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן במערבית 'ליל שמורים', עמ' 12 שורה 14: אָדום יִתְפָּנֵן, במקום: קָמְיוּ וְתִפְּנֵנוּ; במערבית 'פסח אכלו', עמ' 15 שורה 12: פֶּסַח חָרַב חֲדָה עַל אָדום, במקום: פסח חרב על רשעי הדם; שם שורה 19: ורפא עִמּוֹ במקום: עִמּוֹ; שם שורה 20: פֶּל גוֹי, במקום: כל צוּר; בביכור 'אזכרה שנות' עמ' 17 שורה 13: טָעוֹן הַקְּדָמָה יִעָרַב פְּסָחִים, במקום: יִעָרַב פסחים]. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אזכרה שנות'. לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה אומרים 'ותודיענו'. אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת. 'יגדל' בניגון יום טוב. אחר התפילה רגילים היו לאחל איש לרעהו: 'בויא גוט' ('בנה היטב', בבנין בית המקדש – כלשון פיוט ההגדה החביב 'אלמעכטיגר גאט נון בויא דיין טעמפל שירה' – 'אדיר הוא יבנה ביתו בקרוב').

שחרית א' דפסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'. ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'האל-לתעצומות'. את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון 'אדיר הוא' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'אור ישע'

[במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בעמ' 37 שורה 13: נְהַלָּה, במקום: נְהַלָּה]. יש הנוהגים לומר הסיום 'תאר פנים' עד 'עשה כסף' בניגון מיוחד. יש האומרים את לשון המקרא בתוך הקטע מתחיל מ'צאינה וראינה' בניגון 'היום תאמצנו', גם את סיום היצור, 'חי זכנו' וכוליה אומרים בניגון 'תאר פנים'. אופן 'ראשו כתם'. את סוף האופן מ'חכו ממתקים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה, נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אהבוך', גאולה 'ברח דודי עד שתחפץ' בניגון. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בעמ' 51 בשורה שניה של הגאולה: מְלַכֵּי אֲדָם, במקום: מלכי יון]. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אין אומרים קרובות בחזרת הש"ץ. ברכת כהנים, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, קדיש אחר קריאת התורה נאמרים בניגון 'אדיר הוא', קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים.

מתחילים את ההפטרה מהפסוק 'בעת ההיא', ומסיימים 'אין יוצא ואין בא'.

תפילת טל

תולים פרוכת לבנה. הש"ץ אינו לובש סארגנס (ק"טל). תחילת 'אשרי' וסופו, 'יהללו' וסדר הכנסת ספר תורה נאמרים בניגון ימים נוראים. קדיש לפני מוסף – בניגון ימים נוראים, כופלים בו 'לעילא', ואומרים מ'לעילא' בניגון מיוחד לתפילות גשם וטל.

בא"י: מכריז הש"ץ: 'מוריד הטל' לפני תפילה בלחש, והנוהגים להגיד בקיץ 'מוריד הטל' אומרים מתפילה זו ואילך. **בחול:** מכריז הש"ץ: 'מכלכל חיים בחסד', ואין אומרים לא 'משיב הרוח' ולא 'מוריד הטל', כל ימי הקיץ.

תפילת טל נאמרת בתוך חזרת הש"ץ. פותחים את ארון הקודש בתחילת חזרת הש"ץ וסוגרים אותו לפני קדושה. ברכה ראשונה של חזרת הש"ץ נאמרת בניגון שבת. אחרי 'אתה רב הושיע' עדיין אין אומרים 'תהומות', אלא ש"ץ אומר: 'מוריד הטל', וממשיך: 'מכלכל חיים בחסד' עד 'ונאמן אתה להחיות מתים', ורק אז אומרים 'תהומות' וכל הפיוטים הנלוים לפי ניגוניהם המיוחדים. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בעמ' 82 שורה 15: הַמְטִיר, במקום: הַמְתִיר]. בסוף הפיוטים מקדימים: לְשׁוֹבֵעַ וְלֹא לְרִזּוֹן, ואחר כך אומרים: לְחַיִּים וְלֹא לְמַנְת. יש האומרים את שלוש הבקשות הללו בניגון 'היום תאמצנו'. לאחריהן ממשיך הש"ץ בניגון מיוחד: מְלַךְ מְמִית וּמְחַיֶּה וּמְצַמֵּיט וְשׁוֹעֵה וְאֵין דּוֹמָה לָךְ, ומסיים בניגון שבת: בא"י מחיה המתים. את הקדושה אומר הש"ץ בניגון 'טל תן לרצות'. ברכת כהנים נאמרת בניגון ראש השנה. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר, וכופלים בו 'לעילא'. 'אין כאלקינו' נאמר בניגון ראש השנה.

מנחה של יום טוב

'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.

בתו"ל

יום טוב שני של פסח

שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו' של ערבית. אומרים מערבות 'ליל שימורים, אור ישראל', בברכת 'השכיבנו'

אומרים את הביכור 'אור יום הנף'. לפני הקדיש אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. אין אומרים הלל ואין עושים קידוש בבית הכנסת. לפני 'עלינו' סופרים את העומר. 'יגדל' בניגון יום טוב. אחר התפילה מאחלים איש לרעהו: 'גוט יום טוב'.

בשחרית אומרים יוצר 'אפיק רנן ושירים' (צורת אמירתו וניגונו כביצור של יו"ט ראשון), אופן 'גן נעול'. את סוף האופן החל מ'חכו ממתקים', אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אודך כי עניתני', גאולה 'ברח דודי אל מכון לשבתך' בניגון. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אסירים אשר בכשר'.

מפטירים 'ויצו המלך את חלקיהו', ומדלגים מאחרי המילים 'בתוך אחיהם' עד 'ויצו המלך את כל העם'.

ערבית מוצאי יום טוב של פסח

במוצאי יום טוב, אין אומרים 'לדוד ברוך', אבל מאריכים באמירת 'והוא רחום' וב'ברכו' כבמוצאי שבתות. ספירת העומר לפני הבדלה.

ספירת העומר

אין אומרים 'לשם יחוד'. יש האומרים לפני הברכה 'הנני מקיים', ויש שאינם אומרים כלום. הרב (או החזן) מברך וסופר בקול רם, ואחריו חוזר על כך הציבור. אומרים 'לעומר' בלמ"ד. בליל שבת סופרים לפני 'עלינו לשבח'. במוצאי שבת סופרים לפני 'זיתן לך'. אחר הספירה אומרים 'הרחמן', 'יהי רצון', ויש אומרים גם 'למנצח בניגונות'. נשים מברכות וסופרות.

תפילין בחול המועד

הנחת תפילין בחול המועד לשיטת רבותינו הראשונים והאחרונים באשכנז בכל הדורות, היא חובה גמורה הקיימת בארץ ישראל כמו בחוץ לארץ (ורבינו עקיבא איגר הורה שגם מי שאבותיו חדלו מהנחת תפילין, עליו לחזור לקבלת אבות אבותיו ולהניחם), אמנם בחשש 'לא תתגודדו', הן בארץ ישראל והן בחוץ לארץ, מניחים אותם בצנעה. מי שמנהג אבותיו בברכה, מברך על התפילין גם בארץ ישראל. הש"ץ מברך על התפילין בלחש ולא בקול כבשאר ימים.

אין הפסקה לפני הלל או מוסף לצורך חליצה. יש החולצים תפילין לפני הלל, יש החולצים לפני 'ובא לציון', יש החולצים לפני חצי קדיש ויש החולצים כמנהג הראשונים אחר מוסף, והורו פוסקי אשכנז שמועדי החליצה השונים בבית כנסת אחד אין בהם משום 'לא תתגודדו'.

שחרית חול המועד

'אדון עולם', 'הודו' ו'אנא' בהלל, חצי קדיש אחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. ש"ץ אומר את שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ של מוסף וקדושת 'נקדש' בניגון יום חול; 'לדוד ודוד' והברכה האמצעית נאמרים בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול.

ליל שביעי של פסח – שבת

סדר קבלת שבת נאמר בשלמות, כבכל שבתות השנה. שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. **בחול**: רק בליל יום טוב שני. אומרים מערבות 'אורי וישעי' (במחזורי אשכנז המובהקים). בברכת 'אמת ואמונה' נאמר הקטע

מ'המעביר בניו' עד 'לך ענו שירה' בנעימה מיוחדת. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'מתי אבוא'.
 [במחזורי רדליים-באזל, עמ' 18 שורה אחרונה, יש להחליף נוסח הצנוורה (על צָרְיו עֶשֶׂר נְנָעִים עוֹד יְחַמֵּשׁ, תִּהְיֶה נְבִיחוּ בְּכַרְךָ
 גְּדוֹל לְשִׁמְשׁ), בלשון הפייטן: על אֶדוֹם עֶשֶׂר נְנָעִים עוֹד יְחַמֵּשׁ, תִּהְיֶה נְבִיחוּ רוּמֵי לְשִׁמְשׁ]. לאחר 'השכיבנו' אומרים 'ושמרו'
 ולאחריו את הפסוק 'וידבר משה'. בעמידה אומרים את כל הדברים הקשורים לשבת קודש כמצוין במחזורים.
 אחר ברכת מעין שבע וקדיש 'תקבל' אומרים 'במה מדליקין'. קידוש בלא 'שהחינו'. 'אמר רבי אלעזר'
 וקדיש יתום. ספירת העומר (כשמתפללים ערבית משששכה). עלינו. 'יגדל' בניגון יום טוב.

שחרית שביעי של פסח

'אדון עולם' נאמר בניגון 'אדיר הוא'; 'ברוך שאמר' – בניגון יום טוב; הלל הגדול בפסוקי דזמרה – בניגון 'אדיר הוא'.
 ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הגבור לנצח' ולא פותח ב'הא-ל-בתעצומות'. את הברכה החל מ'א-ל-
 ההודאות' אומר בניגון 'אדיר הוא' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצרות של שבת חול המועד. יוצר
 'אהוביך אהבך' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון), אופן 'דודי שליט'. את סוף האופן מ'דודי נתן' אומר
 הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים'
 אומרים אותו בניגון, זולת 'אלה וכאלה'. את הקטע המתחיל במילים 'ממצרים גאלתנו' אומר הש"ץ בניגון
 שביעי של פסח, ו'שירה חדשה' עד 'יהודה וישראל' – בניגון ברית מילה. גאולה 'ברח דודי אל שאנן'. (פיוטים
 אלה נמצאים גם במחזורי פולין-ליטא. בכמה מחזורים נדפסו בתחתית עמודי פיוטי שביעי של פסח). קרובות
 בחזרת הש"ץ 'אותותיך ראינו' (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). מ'ובכן ויושע ה' ביום ההוא', מסיים
 הש"ץ סוף כל קטע מהפיוט בניגון ידוע, ואחריו אומר הקהל את קטע הפסוק משירת הים יחד עם הש"ץ. לפני
 הסילוק מנגן הש"ץ החל מ'ציון יקנא' עד 'יציב שכינתו'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'שבטי י-ה', עמ' 62
 שורה 7: פְּמַלְכוֹת דָּוִד, במקום: בטופלי שקר; בפיוט 'אמרו לאלקים', עמ' 65 שורה 8: הִכִּינוּ, במקום הִכִּינוּ; בפיוט 'ארבעה
 נחלקו', עמ' 72 שורה 10: לְאֶדוֹם יַעֲשֶׂה כְּלָה, במקום לאויביו יַעֲשֶׂה כְּלָה; בפיוט 'שם יקרא', שם, שורה לפני הסוף: בְּאֶדוֹם יתן
 נקמתו, במקום באויביו יתן נקמתו]. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'.

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום
 קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה
 החל מ'כי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תקבל'.
 לפני הוצאת ספר תורה קוראים שיר השירים בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחינו'. בקהילות
 בהן נהגו לקרוא מתוך חומשים מודפסים, אין מברכים שום ברכה. אחר קריאת המגילה, קדיש יתום.

בתו"ל	בארץ ישראל
<p>קריאת התורה ומוסף</p> <p>הוצאת ספר תורה והכנסתו, בניגוני יום טוב. בהוצאת ספר תורה בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבוננו של עולם'. שלישי קורא עד 'ביד רמה', שביעי קורא מ'ויסע משה' אחרי שירת הים.</p> <p>בעמידה של מוסף, בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זֶה קֶרְבַּן שֶׁבֶת וְקֶרְבַּן הַיּוֹם כְּאֶמֹר. כך הוא נוסח</p>	<p>קריאת התורה</p> <p>בהוצאת ספר תורה בשבת אין אומרים י"ג מידות ותחינת 'רבוננו של עולם'. 'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', ויזכהו לעלות לרגל'. שלישי קורא עד 'ביד רמה', שביעי</p>

בתו"ל	בארץ ישראל
<p>הסידורים המודפסים שמדפיסיהם קיצרו בפירוט החגים השונים, אך הנוסח המדויק של הגאונים והראשונים הוא: זַה קְרַבְּן שְׁבַת וְקְרַבְּן יוֹם חַג הַמַּצּוֹת פְּאָמּוּר. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.</p>	<p>קורא מ'ויסע משה' אחרי שירת הים. הרב הוא חיוב לעלות לתורה כבכל יום 'מתנת יד'.</p>
<p>מנחה שביעי של פסח 'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה – בניגון חול. כהן קורא עד 'אני ה' אלהיכם' לפני 'אל תפנו'. שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ והקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון שבת; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.</p>	<p>מתנת יד הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה, ובשבת מתחיל מ'יקום פרקן'. בסוף 'מי שבירך' לקהל של שבת לפני המילים 'עם כל ישראל אחיהם', מוסיף הש"ץ: 'ויזכם לעלות לרגל'. לאחר 'מי שבירך' לקהל מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שבירך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שבירך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוּת שכל אחד קיבל עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי א"י וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).</p>
<p>ליל שמיני של פסח שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערכות 'אמונת אמן'. (במחזורי אשכנז המובהקים). אחר ברכת 'השכיבו' אומרים את הפסוק 'ידבר משה'. בעמידה מוסיפים 'ותודיענו'. ספירת העומר לפני קידוש. קידוש בלא 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'יגדל'. בניגון יום טוב.</p>	<p>אין אומרים 'יזכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שבירך' של 'מתנת יד'.</p>
<p>שחרית שמיני של פסח 'אדון עולם', הלל הגדול בפסוקי דמזמרה וקדיש שאחר קריאת התורה, נאמרים בניגון 'אדיר הוא'. בשחרית פותח הש"ץ באמירת 'הגבור לנצח' ולא 'הא-ל בתעצומות'. אומרים יוצר 'אתה הארת'. אין אומרים אופן. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אי פתרוס'. קרובות בחזרת הש"ץ 'אימת נוראתיך'. (פיוטים אלה הם גם במחזורי פולין-ליטא). אין אומרים את הקטע המתחיל 'בעטותו קנאה' ולא את 'א-ל נא' שאחריו. בפיוט 'אצולים מפרך סונים' אומר הש"ץ סוף כל מחרוזת בנעימה ידועה. את לשון הפסוקים המסיימים את המחרוזות אומר הקהל יחד עמו. במחרוזת האחרונה 'מלכות עד' אומר הש"ץ בנעימה את כל הקטע המתחיל ב'אז יהפוך', ומסיים את</p>	<p>מוסף שביעי של פסח 'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים. הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. בעמידה בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן החג אומרים: זַה קְרַבְּן שְׁבַת וְקְרַבְּן הַיּוֹם פְּאָמּוּר. כך הוא נוסח הסידורים המודפסים שמדפיסיהם קיצרו בפירוט החגים השונים, אך הנוסח המדויק של הגאונים והראשונים הוא: זַה קְרַבְּן שְׁבַת וְקְרַבְּן יוֹם חַג הַמַּצּוֹת פְּאָמּוּר.</p>

בתו"ל	בארץ ישראל
<p>המחרוזות הזו עם לשון הפסוק באותה נעימה כמו המחרוזות הקודמות. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'אדיר הוא'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון נבחר.</p> <p>הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם', כנהוג בימים נוראים. 'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'.</p> <p>הרב הוא חיוב לעלות לתורה וגם מכבדים אותו בגלילת ספר השני משום ברכת 'מתנת יד'.</p> <p style="text-align: center;">מתנת יד ומוסף</p> <p>'מתנת יד' - ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל.</p> <p>'אשרי' תחילתו וסופו, וכן הכנסת ספר תורה בניגוני ימים נוראים. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'.</p> <p>קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.</p> <p style="text-align: center;">מנחה של יום טוב</p> <p>'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה - בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית - בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות - בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' - בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.</p> <p style="text-align: center;">מוצאי פסח</p> <p>במוצאי פסח מאריכים ביותר ב'והוא רחום' ו'ברכו', ומכנים אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו'). לאחר קדיש 'תתקבל' סופרים את העומר ומבדילים לפני 'עלינו'.</p>	<p>ברכת כהנים נאמרת בניגון מתנת יד.</p> <p>קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.</p> <p style="text-align: center;">מנחה שביעי של פסח</p> <p>'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת.</p> <p>חצי הקדיש לפני העמידה - בניגון חול.</p> <p>כהן קורא עד 'אני ה' אלהיכם' לפני 'אל תפנו'.</p> <p>שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה - בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית - בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות - בניגון שבת.</p> <p>קדיש 'תתקבל' - בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.</p> <p style="text-align: center;">מוצאי שבת ויום טוב</p> <p>במוצאי שבת ויום טוב מזמרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח'.</p> <p>במוצאי פסח מאריכים ביותר ב'והוא רחום' ו'ברכו', ומכנים אותו: 'ברכו של חמץ' ('חמצדיגען ברכו').</p> <p>אומרים 'ויהי נועם'. לאחר קדיש 'תתקבל' סופרים את העומר. אומרים 'ויתן לך', מבדילים ואומרים 'שיר המעלות' בנעימה.</p>

אסרו חג של פסח

אין אומרים תחנון ו'למנצח'.

פרקי אבות

בשבתות בין פסח ושבעות שונים מידי שבת אחר מנחה פרק אחד; בין שבעות וי"ז בתמוז שונים מידי שבת שני פרקים. אחר י"ז בתמוז אין שונים פרקים כלל. לאחר הפרקים אומרים קדיש יתום.

פרשת קדשים

'לכה דודי' נאמר בניגוני שבתות רגילות ולא ניגון ספירה. בשחרית אין אומרים 'זולת'. מחציתו הראשונה של קדיש שאחר קריאת התורה בניגון חדש ניסן, ומחציתו השניה בניגון ברכת החודש. מפטירים 'ואתה בן אדם התשפט'.

מברכים חודש אייר. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אייר יהיה ביום השני וביום השלישי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'הלכה ותוספת'.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'מתקבל' עד הסוף. אחר מנחה מתחילים לשנות פרקי אבות, ובשבת זו שונים פרק ראשון.

אייר

תקופת האבלות

מנהגי אבלות של ימי הספירה מתחילים ביום ב' אייר ונמשכים עד ערב שבועות, בהפסקת יום ל"ג בעומר. נישואין בימי הספירה אסורים עד ערב שבועות, מלבד ר"ח אייר ובי"ח בו הוא ל"ג בעומר. 'לכה דודי' בשבתות שבין ראש חודש אייר וחג שבועות נאמר בניגון המיוחד לימי הספירה. אחר ראש חודש אייר אומרים מידי שבת זולת אחד. אומרים את נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בנעימת עצב, וכן אומרים בנעימה את תחילת הזולת וסופו.

פרשה	זולת	פרקי אבות
אמור	אזכרך דודי	שני
בהר	אחרי נמכר	שלישי
בחקתי	אתה אלקים	רביעי
במדבר	אלקים אל דמי לך	חמישי
נשא	אלקים באזנינו	ששי

ראש חודש אייר

בחזרת הש"ץ של מוסף, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון 'לכה דודי' של ימי הספירה. 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון יום חול.

פרשת אמור

זולת 'אזכרך דודי'. ב'מי שבירך' של קהל, אחר 'וצדקה לעניים', מוסיפים את המילים: 'וכל מי שיתענה שני וחמישי ושני'.

אחר מנחה שונים פרק ב' של אבות.

תענית בה"ב

תעניות בה"ב של אייר מנהגן כמו בתעניות בה"ב של חודש מרחשון.

פרשת בהר

זולת 'אחרי נמכר'.

אחר מנחה שונים פרק ג' של אבות.

תענית שני בתרא – פסח שני

נוהגים כבשני בתרא בחודש מרחשון. אומרים תחנון 'והוא רחום' הארוך כרגיל.

ל"ג בעומר

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין אומרים תחנון בשחרית אבל במנחה שלפניו אומרים. אין האבל עובר לפני התיבה בכל התפילות אף לא ל'אשרי' ו'למנצח'. נמנעים מלהשתתף בהילולות לציון פטירת רשב"י ושאר צדיקי עולם.

פרשת בחקתי

זולת 'אתה אלקים'.

לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". אחרי עלייתו, עושים לו 'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שברך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו. בתוכחה הקורא מנמיך את קולו מהפסוק 'ואם לא תשמעו' עד 'ואז ירצו את עונם' ומרים את קולו בפסוק 'זוכרתי', מנמיך בפסוק 'והארץ' ומרים מ'ואף גם זאת' עד סופו.

בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֲזַק וְנִתְחַזַּק", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בניגון נבחר משום סיום הספר. הקריאה למפטיר מ'וכל מעשר בקר'.

אחר מנחה שונים פרק ד' של אבות.

פרשת במדבר

זולת 'אלקים אל דמי לך'.

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש.

מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש סיון יהיה ביום הרביעי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון תחילת 'אקדמות'. במנחה קריאת התורה מסתיימת ב'בן אהרן הכהן' לפני 'זיפקד' (וכן בימי ב' וה'). אחר מנחה שונים פרק ה' של אבות.

סיון**ראש חדש סיון**

בחזרת הש"ץ של מוסף ראש חדש, הש"ץ אומר את הקטע מ'לששון ולשמחה' עד 'עון' בניגון תחילת 'אקדמות', וממשיך בניגון יום חול.

**שבת לפני שבועות פרשת נשא – 'שווארץ שבת'
(שבת זכרון קהילות אשכנז שחרבו בגזירות תתנ"ו)**

אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנוורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח 'אמת ויציב' הרגיל, זולת 'אלקים באזנינו'. [בוולת בחרו 'פני ה', יש להחליף את נוסח הצנוורה בלשון הפייטן: פני ה' שפכי לפניך לאבנים, לנקום נקמתך ישכיר חציו מדם, צורכינו תאכל]. כהן קורא עד 'בן אהרן הכהן' לפני 'ויפקד'. רביעי נחשב לעליה חשובה, בגלל קריאת ברכת כהנים שבסופה.

לאחר אמירת 'קום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבון'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תתנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המפצלים את ההזכרה, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחד ממנהיגי הקהל חלק מוגדר של סדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו. **אחרי 'אשרי'**, הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח המקובל הוא: **וַיִּנְקָם בְּיָמֵינוּ לְעֵינֵינוּ נְקָמַת דָּם עֲבָרֵינוּ הַשָּׁפוּךְ**. (הנוסח המודפס שובש בידי הצנוורה). ש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'יהללו'.

במוסף אומרים את הקדושה בניגון, כדי להבדיל בין שבת זו לשבת חזון. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. אחרי מנחה שונים פרק ו' של אבות.

ערב שבועות

בשחרית אין אומרים 'למנצח'. מחליפים את הפרוכת, המעילים, כסוי עמוד החזן והבימה במיוחדים לחג.

עשבים ואילנות

לקראת יום טוב של שבועות, מקשטים את בית הכנסת, ומעמידים בו ענפי אילנות סרק. ילדים קולעים מחרוזות בשלל צבעים מפרחים ריחניים (שנלקטו ממקומות שאין בהם חשש גזל), מעטרים בס את ארון הקודש והבימה ומקשטים בס את פתחי בית הכנסת ובתי המגורים. לעיתור ספרי התורה יש הקולעים כתרים מפרחים צבעוניים ומניחים אותם על ספרי התורה במקום כתרי הכסף ורימוני הכסף. רבותינו הקפידו שלא לבטל מנהג קדמונים זה, לשמחת הרגל ולכבוד התורה.

נוסחי תפילה בחג

הנוסח בסוף 'והשיאנו' כשבת: 'וישמחו בך ישראל אוהבי שמך'. במוסף, בברכה האמצעית, בקטע 'או"א מלך רחמן', הנוסח הוא: 'שובה עלינו' (ולא 'אלינו').

ערבית ליל שבועות

הרגילים להתפלל ערבית של שבת וימים טובים מבעוד יום עושים כן גם בליל שבועות, ויש הממתינים עם הקידוש בבית עד צאת הכוכבים. שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. **בחול**: רק בליל יום טוב שני. אומרים מערבות 'ירד אביר'. (כל פיוטי

שבועות דידן הם גם במחזורי פולין-ליטא). אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קידוש לפני 'עלינו'. 'גדל' בניגון יום טוב.

תיקון ליל שבועות – 'שבועות לערנען'

נעורים כל הלילה ולומדים בחבורה את סדר 'תיקון ליל שבועות'. ילדים גדולים משתתפים בלימוד זה. בני החבורה יושבים סביב שולחן ובראשם הרב. כל אחד מהנוכחים, לסירוגין לפי סדר הישיבה, קורא בקול רם קטע מהתיקון, ושאר בני החבורה אומרים עמו בלחש. כשגמר הראשון את הקטע שלו, מתחיל היושב לימינו בקריאת הקטע הבא. וכן הלאה עד הסוף. הואיל והקטעים מרובים הם, חוזר כל אחד לקרוא בהגיע תורו כמה פעמים. חלק התורה נקרא בטעמי המקרא, חלק הנביאים – בנגינת ההפטרה, חלק הכתובים – בנגינת המגילות או נגינת אמירת התהלים, וחלק המשניות – בניגון לימוד תורה שבעל פה. באמירת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן, שלא להבדיל בין דברי תורה. אָבֵל אומר קדיש יתום בסיום התורה, וכן בנביאים וכן בכתובים. אחר גמר כל סדר משה סדרי משנה אומרים 'ר' חנניא בן עקשיא' וקדיש דרבנן.

בא"י: יש אומרים רק את ג' הפסוקים הראשונים וג' פסוקים האחרונים של מגילת רות, מפני שקוראים את כולה בשחרית.

פסוקי מגילת איכה נאמרים בלחש. מזמורי התהלים נאמרים לסירוגין פסוק בפסוק. יש מרבותינו שנמנעו מלומר את התחינות הקבליות והתפילה על תיקון כרת שבסוף הלימוד. בכמה קהילות בגמר הלימוד נהגו לומר 'גדל' ו'אדון עולם' בנגונים מיוחדים. במהלך הלימוד עומדים לרשות הלומדים מאכלים ומשקאות. יש העורכים הפסקה להגשתם בין לימוד תורה שבכתב לתורה שבעל פה.

שחרית שבועות

'אדון עולם' נאמר בניגון תחילת 'אקדמות'. אחד המתפללים אשר ישן בלילה אומר את הברכות בקול רם מ'על נטילת ידיים' עד 'גומל חסדים טובים' וגם את ברכות התורה, ומכוין להוציא את המכוונים לצאת. 'ברוך שאמר' נאמר בניגון יום טוב. ש"ץ פותח בנעימת יום טוב באמירת 'הא-ל בתעצומות'. את הברכה החל מ'א-ל ההודאות' אומר בניגון תחילת 'אקדמות' וממשיך בה עד סוף חצי הקדיש. אומרים יוצר 'אדון אמנני' (צורת אמירתו וניגונו כמו ביו"ט ראשון של פסח), אופן 'ועתה בניים'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'וצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ראש השנה. הקהל ממשיך מ'שמרו' עד 'קדושו' והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי שמעתי'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בזולת זה, עמ' 42 שורה 10: וְיִפְקֶה, במקום: וְיִפְקֶה].

בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'אורח חיים'. (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית יום ב' דשבועות). **אומרים** 'א-ל נא'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן בפיוט 'תוכחת אהב', עמ' 62 שורה 14: בְּתוֹיִם, במקום: בְּתוֹיִם. בסדר 'אלוף מסובל', הקטע המתחיל 'תעוועים המה', עמ' 59, שובש מאוד בידי הצנוורה, נוסח הפייטן מופיע בתרפים המחולק בתי הכנסת]. בסוף הסילוק הש"ץ מתחיל בנעימה מ'חילי מעלה'. ברכת כהנים בניגון תחילת 'אקדמות'.

הלל

פסוקי 'הודו' ו'אנא ה' הושיעא נא' נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה

החל מ'כי לך טוב להודות', ובו ממשיך ואומר קדיש 'תתקבל'.
 לפני הוצאת ס"ת קוראים 'רות' בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. אחר הקריאה ק"י.
בחור'ל: 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש תתקבל לאחר הלל בניגון נבחר.

אקדמות וקריאת התורה

הוצאה והכנסה בניגוני יום טוב. יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבונו של עולם', כנהוג בימים נוראים. **בא"י**: 'על הכל' בהוצאת ספר תורה נאמר בניגון.

'אקדמות' אומרים אחר קריאת פסוק ראשון בתורה. העולה לתורה אינו אומר 'אקדמות' כלל, לא את חרוזי הש"ץ ולא את חרוזי הציבור, משום הפסק ברכה שלו. לדעת המדקדקים אין לקרוא התורה לומר 'אקדמות', כי אם להניח לאיש זולתו לאמר, שהוא כדמות המתורגמן. אין אומרים 'ארכיך'. בקריאת עשרת הדברות נוהגים לעמוד, ויש המקדימים לעמוד כמה פסוקים לפני כן. עשרת הדברות קוראים בטעם עליון. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, וכן מאריך בכל מילה אחרונה של שמונה הדברות האמצעיות, היינו במילים 'מצותי', 'לשוא' (השני), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר'. אך אינו מאריך לא בדברה הראשונה ולא בדברה האחרונה. חצי קדיש אחר קריאת התורה בניגון נבחר. להפטרה קוראים את הרב.

בא"י: ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'זיזכהו לעלות לרגל'. מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שבירך' של 'מתנת יד'.

בחור'ל	בארץ ישראל
<p>הכנסת ספר תורה ומוסף שבועות</p> <p>הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. בחזרת הש"ץ אומרים את אזהרות 'אתה הנחלת'. [במחזורי רדליים-באזל, יש לתקן באזהרות, עמ' 101 שורה 9: מלן, במקום: מלן; שם, עמ' 103 שורה 3: ממי, במקום: ממי; שם, עמ' 108 שורה 10: מְמַחֶבֶת, במקום: מְמַחֶבֶת; עמ' 110 שורה 3: הַפְּרוֹס, במקום: הַפְּרוֹס].</p> <p>אחר האזהרות הש"ץ אומר 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתוב'. ברכת כהנים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.</p> <p>מנחה של יום טוב</p> <p>ראה בלוח המקביל לבני ארץ ישראל.</p> <p>ערבית ליל שני של שבועות</p> <p>שרים 'מה טובו' לפני 'ברכו'. אומרים מערבות א-ל-אלקים ה'. בברכת 'השכיבנו' אומרים את הביכור 'אשריך ישראל'. אחר 'השכיבנו' אומרים את הפסוק 'וידבר משה'. קידוש עם ברכת 'שהחיינו'. 'עלינו'. 'גדל' בניגון יום טוב.</p> <p>שחרית יום שני של שבועות</p>	<p>מתנת יד</p> <p>הרב הוא הש"ץ עד סוף הכנסת ספר תורה.</p> <p>לאחר ההפטרה מברכים עבור 'מתנת יד'. אחד מראשי הקהל אוחז ספר תורה בידו ומברך את הרב ב'מי שבירך' של 'מתנת יד', ואחר כך אוחז הרב את ספר התורה ומברך ב'מי שבירך' של 'מתנת יד' את כל הקהל. (המעוות שכל אחד קיבל על עצמו לתת כמתנת יד עבור לומדי תורה ועניי ארץ ישראל וירושלים, נאספות אחר החג ונשלחות ליעדן).</p> <p>אין אומרים 'זכור' ברגלים, כי אסור לעורר עצב בימי חיוב דאורייתא של שמחה, כמבואר</p>

בחול	בארץ ישראל
<p>'אדון עולם', ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. ש"ץ מתחיל בנעימת יום טוב 'א-ל-בתעצומות'. אומרים יוצר 'אילת אהבים', אופן 'ועתה בנים'. את סוף האופן מ'דרכי' עד 'יצורים' אומר הש"ץ בניגון 'רחם מצוקים' של פיוטי קדושת מוסף ר"ה. הקהל ממשיך מ'שמרו' עד 'קרושו' והש"ץ חוזר על כך באותו ניגון. נוסח 'אמת ויציב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אנכי גדול בנועדים'. (במחזורי אשכנז המובהקים).</p> <p>בחזרת הש"ץ אומרים קרובות 'ארץ מטה ורעשה' (במחזורי פולין-ליטא הן הקרובות לשחרית א' דשבועות). אומרים 'א-ל-נא'. בסדר המתחיל 'ובכן ה' קנני ראשית דרכו', השמיטו המדפיסים כמה שורות בקטעים המתחילים באותיות ע"ן עד ר"ש, נוסח הפיוט המלא מופיע בקובץ 'פיוטים וסליחות', תדפיס של 'מכון מורשת אשכנז'. ברכת כהנים של שחרית, 'הודו' ו'אנא' שבהלל, נאמרים בניגון תחילת 'אקדמות'. קדיש 'תתקבל' נאמר בניגון מיוחד ליום קריאת המגילה, ויש שמתחילים בניגון זה כבר מ'אנא ה' הצליחה נא' ובאותו ניגון מסיים הש"ץ את הברכה החל מהמילים 'כי לך טוב' וממשיך בו ואומר קדיש 'תתקבל'.</p>	<p>בראשונים. המורגלים לאומרו כמנהג פולין, יכולים לאומרו בשעה אמירת 'מי שבירך' של 'מתנת יד'.</p> <p>הכנסת ספר תורה ומוסף שבועות</p> <p>'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים. הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון.</p> <p>בחזרת הש"ץ אומרים את אזהרות 'אתה הנחלת'. [במחזורי רדלהיים-באזל, יש לתקן באזהרות, עמ' 101 שורה 9: מ'לנה, במקום: מ'לנה; שם, עמ' 103 שורה 3: מ'מי, במקום: מ'מי; שם, עמ' 108 שורה 10: מ'מקבת, במקום: מ'מקבת; עמ' 110 שורה 3: ה'פריס, במקום ה'פריס].</p> <p>אחר האזהרות הש"ץ אומר 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתוב'. ברכת כהנים בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' בניגון נבחר.</p>
<p>מגילה וקריאת התורה</p> <p>לפני הוצאת ספר תורה קוראים מגילת רות בברכה על מגילה של קלף. אין מברכים 'שהחיינו'. בקהילות בהן נהגו לקרוא מתוך חומשים מודפסים, אין מברכים שום ברכה. אחר הקריאה, קדיש יתום. הוצאת ספר תורה בניגוני יום טוב.</p> <p>יש הנוהגים לומר ברגלים י"ג מידות ותחינת 'רבנו של עולם', כנהוג בימים נוראים. 'על הכל' נאמר בניגון. ב'מי שבירך' לעולי התורה מוסיפים: 'ולכבוד הרגל', 'ויזכהו לעלות לרגל'. הרב הוא חיוב לעלות לתורה משום 'מתנת יד'. מכבדים את הרב בגלילה משום 'מי שבירך' של 'מתנת יד' (סדר ומנהגי מתנת יד מובא בלוח המקביל לבני ארץ ישראל).</p> <p>מוסף יום ב' דשבועות</p> <p>'אשרי' תחילתו וסופו בניגוני ימים נוראים. הכנסת ספר תורה בניגוני יום טוב. הרב בעצמו מכניס את הספרים לארון. בחזרת הש"ץ אומרים את האזהרות 'אזהרת ראשית'. אחר האזהרות אומר הש"ץ 'אז שש מאות' בניגון 'בראש השנה יכתוב'. ברכת כהנים נאמרת בניגון 'מתנת יד'. קדיש 'תתקבל' אחר מוסף נאמר בניגון נבחר.</p>	<p>מנחה של יום טוב</p> <p>'אשרי' עד סוף 'ובא לציון' נאמרים בניגון שבת; חצי הקדיש לפני העמידה, שתי הברכות הראשונות של חזרת הש"ץ וקדושה – בניגון חול; 'לדור ודור' והברכה האמצעית – בניגון יום טוב; שלוש הברכות האחרונות – בניגון יום חול; קדיש 'תתקבל' – בניגון מיוחד למנחה של יום טוב.</p>

מוצאי יום טוב

במוצאי יום טוב אין אומרים 'לדוד ברוך' אך מאריכים באמירת 'והוא רחום' ו'ברכו' כבמוצאי שבת. מבדילים לפני עלינו לשבח.

אסרו חג

בשחרית מאריכים באמירת 'ברכו' בניגון מוצאי שבת, כנהוג בכל יום שאין בו תחנון. אין נופלים אפים ואין אומרים 'למנצח'. למחרת אסרו חג עד סוף שבעת ימי המילואים אומרים תחנון. משבת שאחר שבועות עד שבת שקודם שבעה עשר בתמוז שונים בכל שבת שני פרקים אחר מנחה.

פרקי אבות	פרשה
ראשון ושני	בהעלתך
שלישי ורביעי	שלח
חמישי וששי	קרח
ראשון ושני	חקת
שלישי ורביעי	בלק
חמישי וששי	פינחס

פרשת בהעלתך

את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. חמישי קורא עד 'ויסעו', ששי – עד 'את רוחו עליהם'. במנחה אומרים 'צדקתך'. אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת שלח

לוי קורא עד 'יכל נוכל לה', שלישי – עד 'מאד מאד', רביעי – עד 'את כל הארץ', חמישי – עד 'ריח ניחח לה', ששי – עד 'הגר אתכם'. אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת קרח

שלישי קורא עד 'ביד משה לו'. מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, בניגון מיוחד מחמת ברכת החודש. מברכים החודש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש תמוז יהיה ביום החמישי וביום הששי". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף 'יחדשהו', בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'לכה דודי' של בין המצרים. במנחה לוי קורא עד 'לחקת עולם'. אחר מנחה שונים פרקים ה'-ו' של אבות.

תמוז

פרשת חוקת

אחר מנחה שונים פרקים א'-ב' של אבות.

פרשת בלק

אחר מנחה שונים פרקים ג'-ד' של אבות.

פרשת פינחס

מפטירים 'ויד ה' היתה'.

אחר מנחה שונים פרקים ה'ו' של אבות.

שבעה עשר בתמוז

ביום זה מתחיל הש"ץ לנגן את ניגוני התפילה המיוחדים לבין המצרים (ראה להלן). מלבישים את ספר התורה במעיל שחור. אומרים סליחות בברכת 'סלח לנו' של חזרת הש"ץ אחר המילים 'כי פשענו'. סדר הסליחות הוא כמנהג אשכנז. את הפזמון 'שעה נאסר' אומר הש"ץ בנעימה מיוחדת. אחר אומרו את החרוז הראשון חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך לומר בניגון את שאר החרוזים והקהל עמו בקול נמוך. בסופו חוזר הקהל לומר את הקטע הראשון בקול רם ובנעימה. לפני ברכת 'רפאנו' אומר הש"ץ ברכת 'עננו'. 'אבינו מלכנו' ניתקן לאמירה בעשרת ימי תשובה בלבד, ואין אומרים אותו בתענית ציבור (מלבד צום גדליה ויום הכפורים). לפני הוצאת ספר תורה אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'.

במנחה, קוראים לישראל לעלות לתורה, בלא הזכרת שמו, במילים: "יעמוד מפטיר". אחר קריאת התורה של מנחה מחזירים לספר התורה את המעיל הרגיל.

בא"י: עולים הכהנים לרוכן. אין אומרים 'אבינו מלכנו', ולא 'שומר ישראל'.

בין המצרים

ש"ץ אומר 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי חול של בין המצרים, והניגון יורד במילים: 'ה' לי ולא אירא'. כמו כן יורד הניגון במילים 'על נטילת ידים', 'מלך מהולל בתשבחות', 'אמן ואמן', 'הבוחר בעמו ישראל באהבה'. בחזרת הש"ץ של שחרית ומנחה יורד הניגון במילים: 'מגן אברהם', 'מחיה המתים', 'וקרא זה אל זה ואמר', 'לעיומתם ברוך יאמרו'. את ברכת 'ולירושלים עירך' כולה אומר בניגון ידוע של קינות, ואת חתימת הברכה – בניגון טעמי איכה. גם בסוף שלוש הברכות האחרונות משפיל את קולו, אולם במלה אחרונה של רצה דהיינו 'לציון', שוב מגביה את קולו.

בשני וחמישי אומרים 'א-ל ארך אפים' בניגון הפזמון 'שעה נאסר'. ש"ץ משפיל קולו בסוף חצי קדיש שאחר קריאת התורה.

במנחה של ערב שבת וערב ראש חדש, בה אין אומרים תחנון, נעימת חזרת הש"ץ היא כבכל ימות השנה.

פרשת מטות

'לכה דודי' נאמר בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים.

בשחרית, נוסח 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' ש"ץ אומרו בנעימת עצב ידועה עד 'זולתך'. אומרים זולת 'אל א-ל חי ארנן', תחילתו וסופו נאמרים בנעימת עצב. [בזולת בחרו 'הונני מוני' יש להחליף את נוסח הצנוורה (בחדודי תער גלב), בלשון הפייטן: 'על עסקי צון נצלב'].

מחציתו השניה של קדיש שאחר קריאת התורה, נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החדוש.

מברכים החדוש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אָב יהיה ביום שבת קדש הבא עלינו לטובה". הקהל אינו חוזר על הכרזה זו, אלא אומר תיכף: "חדשהו", בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'אלי ציון' ובו מתחיל אמירת 'אשרי'.

מנחם אב

פרשת מסעי – ראש חודש

לפני שבת מסירים את הכתרים והרימונים מעל ספרי התורה.

בקבלת שבת אומרים 'לכה דודי' בניגון מיוחד לשבתות בין המצרים. כליל שבת אין הש"ץ מנגן את הניגונים המיוחדים לשבתות בהן קוראים בשני ספרי תורה. לפני תפילת העמידה של ערבית ליל שבת מכריזים: 'ראש חודש'.

בשחרית, 'אדון עולם' נאמר בניגון יום הכפורים. אומרים יוצר של שבת וראש חודש 'אלקינו אלקים אמת', אופן 'לך אלי' בניגון. נוסח 'אמת ויציב' הרגיל והחל מ'על הראשונים' ש"ץ אומרו בנעימת עצב ידועה עד 'זולתך'. אומרים זולת 'אריות הדיחוי', תחילתו וסופו נאמרים בנעימת עצב.

כהן קורא עד 'ויחננו שם'. את פסוקי המסעות קוראים בניגון מיוחד. בסיום הספר קורא הציבור כלפי המסיים את שתי המילים: "חֲזַק וְנַתְחִיזְךָ", כלשון המקרא ודקדוקו בשמואל-ב י, יב (ולא שלש מילים: "חזק חזק ונתחזק"), העולה שותק מפני הפסק לברכה אחרונה, ורק הקורא בתורה חוזר על קריאה זו. הקדיש אחרי קריאת התורה נאמר בחלקו הראשון בניגון מיוחד לראש חודש אב ושבת חזון, ובחלקו השני בניגון נבחר. לאחר הגבחה הספר הראשון מברכים את העולה השביעי ב'מי שבירך'. מפטירין 'שמעו דבר ה' עד 'אלוף נעורי אתה', אף כי חל בראש חודש.

בעמידה של מוסף, בברכת 'אתה יצרת', בין פסוקי קרבן שבת לפסוקי קרבן ראש חודש, אומרים: "זה קרבן שבת, וקרבן ראש חודש כאמור". בסוף הקדושה אומרים את הפיוט של שבת וראש חודש 'אלקים יזרח'. 'לדור דור' נאמר בניגון שבת, 'הא-ל הקדוש' – בניגון יו"ט עד 'כאמור', 'וביום השבת' – בניגון שבת עד 'זה קרבן שבת', מ'וקרבן ראש חודש כאמור, ובראשי חדשיכם' – בניגון יו"ט, 'ישמחו' – בניגון שבת, 'אלקינו' עד 'לטובה ולברכה' – בניגון יו"ט, 'לששון ולשמחה וכו' עד 'עון' – בניגון קדיש קריאת התורה בשבת חזון, 'כי בעמך' עד סוף העמידה – בניגון שבת. קדיש 'תתקבל' – בניגון נבחר.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. במוצאי שבת מבדילים בבית הכנסת ואף נותנים לנערים לשנות כבכל מוצאי שבת, אך רק לקטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים (עד כבני עשר או אחד עשר). את 'שיר המעלות אשרי' אין אומרים בניגון.

שבת חזון – 'שווארץ שבת'

לובשים בגד חול בשבת חזון כדי לעשות היכר לאבלות, והקפידו על כך גדולי הפוסקים רבותינו שבאשכנז. אם ללבוש חליפה של חול כבר נעשה היכר, ניתן ללבוש את כל השאר – כובע, כתונת, נעלים – של שבת.

'לכה דודי' נאמר בניגון 'אלי ציון', וממשיכים בה באמירת 'מזמור שיר ליום השבת' ו'ה' מלך'. הפסוק

האחרון, 'עדותיך נאמנו', נאמר בניגון שבת. יש נוהגים שש"ץ אומר 'מגן אבות' בניגון עצוב מיוחד.

בשחרית אומרים 'אדון עולם' בניגון יום הכפורים ומסיימים בקול נמוך כל חרוז שבו סוף ניגון. 'ברוך שאמר' נאמר בניגון פשוט. אין מאריכים ב'הכל יודוך' וב'א-ל אדון'. הש"ץ אומר את הקטע מ'לא-ל אשר שבת' עד 'ביום שבת קדש' בניגון מיוחד של עצב, וב'שמך ה' אלקינו' חוזר לניגון שבת. אומרים אהבה 'אותך כל היום' (הנוסח הנכון ללא שיבושי הצנזורה מופיע בתדפיס המחולק בבתי הכנסת), נוסח ברכת 'אמת ויציב' הרגיל. הש"ץ מסיים 'על הראשונים' בניגון שבת, ומתחיל זולת 'אלקים באזינו' בניגון המיוחד. [בזולת בחרו 'פני ה', יש להחליף את נוסח הצנזורה, בלשון הפייטן: פְּנֵי ה' שִׁפְכֵי לֶבֶן לְאֶבְדָּם, לְנִקּוּם נִקְמַתְךָ יְשִׁיעֵנו חַצִּי

מדם, צורכינו האכל וכו'.

בקריאת התורה מתחילים לקרוא ללוי מהפסוק 'איכה אשא', בניגון הרגיל ולא בניגון איכה. חצי קדיש אחר קריאת התורה נאמר בניגון מיוחד לשבת חזון. הרב קורא את ההפטרה בניגון 'איכה', ומפסוק 'לכן נאם הארון' – בניגון טעמי ההפטרה. את הפסוק האחרון של ההפטרה אומר הקהל בקול רם, ואחר כך המפטיר. לאחר אמירת 'יקום פורקן' מזכירים נשמות בלחש מתוך ספר הזכרת נשמות המכונה 'ממורבון'. תחילה קורא הש"ץ כנהוג בכל שבת את ההזכרה של שלושת הנפטרים האחרונים שהלכו לעולמם ושנרשמו בו, וכן את ההזכרה של שלושה נפטרים קודמים, לפי סדר הופעתם בספר. לאחר מכן מתחיל את ההזכרה המיוחדת לשבת זו, היינו את נשמות הרוגי הקהילות בגזירות תנ"ו, גזירות ק"ט ושאר גזירות, וכן את נשמות גדולי החכמים הנזכרים בספר. אם ארוכה מאוד רשימת ההזכרות, יש המחלקים את קריאת ההזכרות, דהיינו שמלבד הש"ץ אומר אחד ממנהיגי הקהל חלק מסדר ההזכרה בזמן שהש"ץ אומר את חלקו. **אחרי 'אשרי'**, הקהל עומד על רגליו והש"ץ אומר בנעימה עצובה 'אב הרחמים' והקהל אומר עמו בלחש. הנוסח המקובל הוא: **נִינְקוּם בְּיַמֵּינוּ לְעֵינֵינוּ נְקַמַת דַּם עֲבָרֵינוּ הַשְּׁפוּנָה**. (הנוסח המודפס שובש בידי הצנזורה). ש"ץ נוטל את ספר התורה ואומר 'יהללו'. בקדושת מוסף אומר הש"ץ את הקטע 'והוא ישמיענו' עד 'כתוב לאמר' בניגון חצי קדיש שאחר קריאת התורה.

מנחה וסעודה שלישית בשבת חזון

במנחה אין אומרים 'צדקתך', אף על פי כן אין אומרים את סופו של קדיש שלם בניגון נבחר. אף שבכל שבתות השנה הקפידו רבותינו להקדים סעודה שלישית לתפילת מנחה, בשבת זו יש מהם שהנהיגו להקדים מנחה ולסעוד אחריה, כדי לצאת חובת סעודה המפסקת באותה סעודה, ויש מרבותינו שגם בשבת זו נהגו בסעודה שלישית לפני מנחה ובה יצאו ידי חובת סעודה המפסקת.

מוצאי שבת – ליל תשעה באב

יש האומרים 'ברוך המבדיל' אחר צאת הכוכבים וחולצים מנעליהם לפני לכתם לבית הכנסת, ויש החולצים אחר 'ברכו'. בכל מקום הש"ץ חולץ לפני 'ברכו'. אין אומרים 'לדוד ברוך' ו'למנצח בניגונות'. אחר 'ברכו', מהפכים את הפרוכת, המפות והמכסאות (ואין מסירים אותם), אך מסירים את החלק העליון והנפרד של הפרכת ('כפורת'). ש"ץ מתפלל בלי עטיפת טלית. מתפללים בקול נמוך דרך אבל, ויש עומדים בתפילה עד אמירת 'איכה'. בשמונה עשרה אומרים 'אתה חוננתנו'.

מכבים את רוב האורות, אחר שמונה עשרה. אחר שמונה עשרה אומרים קדיש שלם בלא 'תתקבל'. אין אומרים 'יהי נועם' ו'יתן לך' ואין מבדילים. לפני קריאת 'איכה' ש"ץ מברך בקול ברכת 'בורא מאורי האש', ויחידים מברכים לעצמם בלחש. יש המברכים בשוכם לביתם ומוציאים בה ידי חובה את בני ביתם.

הקורא והש"ץ יושבים על מדרגה שלפני ארון הקודש, והקהל על הקרקע או על מושבים נמוכים. הקורא מברך על המגילה. בכל פרק ופרק מרים הקורא קולו יותר מקודמו. כשמגיע הקורא לפסוק 'השיבנו' מקדים הקהל ואומר בקול רם, והקורא חוזר עליו, ואומר 'כי אם' עד 'עד מאד', וחוזר הקהל לומר את הפסוק 'השיבנו' ואחריו הקורא. ש"ץ אומר את הקינות בקול ובניגוניהם, והציבור אומרן עמו בקול נמוך. מדלגים את הקינה השנייה, 'בליל זה יבכיון'. אחר הקינות עומדים ואומרים 'אתה קדוש' בקול נמוך. קדיש שלם בלא 'תתקבל'. 'עלינו'. יוצאים מבית הכנסת בלי אמירת שלום. אין מברכים את הבנים במוצאי שבת זו.

עוטפים את ספר התורה במעיל שחור.

שחרית בתשעה באב

אחת מחמש ההשכמות.

התפילה כולה נאמרת בקול נמוך דרך אבלות, וכל מה שהש"ץ אומר בקול יש לו ניגון ידוע מיוחד לתשעה באב, עצוב ונמוך מאד. אין הש"ץ משמיע את ניגוני בין המצרים. סדר ברכות השחר הוא ככלל יום ואין משמיטים מהן את ברכות 'שעשה לי כל צרכי' ו'עוטר ישראל'. בחזרת הש"ץ אומרים את הקרובות 'אאביך', והש"ץ אומר 'עננו'. הש"ץ אומר 'או"א ברכנו' אבל אין הכהנים עולים לדוכן. אחר שמונה עשרה, חצי קדיש. אומרים 'א-ל ארך אפים'.

עולים לתורה בלא טלית, ומברכים את ברכת התורה בקול עצוב. לפני ברכת התורה מברכים בלחש את ברכת: 'ברוך דיין האמת', ויש המברכים אותה בשם ומלכות. קוראים בתורה בקול נמוך ועצוב בלא טעמים. אין מברכים את העולים ב'מי שבירך', ואין הם אומרים 'ישר כח' למכבדם לעלות. לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'. קדיש שאחר קריאת התורה נאמר בנעימת עצב. את ההפטרה בשחרית אומרים בקול בכי בלא טעמים (אף לא בטעמי איכה), כמו בקריאת התורה. 'יהללו'. יושבים על הקרקע ואומרים קינות, והש"ץ יושב על מדרגה שלפני ארון הקודש. כל קינה וקינה נאמרת בקול מתחילתה ועד סופה, בניגונים נבחרים עצובים, על ידי אנשי הקהל, בזה אחר זה, כל אחד בתורו קינה אחת או יותר. יש קינות שיש להן ניגון מיוחד, והשאר בניגוני קינה רגילים. יש קהילות בהן הש"ץ מקונן את י"ז הקינות הראשונות. הקהל אומר כל קינה בקול נמוך יחד עם המקונן בקול רם. מרגלים את הקינה 'ארזי הלבנון', ואומרים במקומה 'אלי ציון' בניגונה הידוע, בשיבה. אחר 'אלי ציון' מתחילים לומר את הציונים. הציון השני נאמר על ידי החשוב שבקהל. בסוף הקינות אומרים את החרוז 'עד אנה בכיה' ואת הקינה 'אז בחטאנו' בנגון 'אלי ציון'.

חזן עומד ואומר 'אשרי' ו'ובא לציון' (בלא פסוק 'ואני זאת בריתי'), קדיש שלם בלא 'תתקבל'. אומרים 'קרבו גויים'. קדיש יתום. 'עלינו'. אין אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף'. אין קוראים 'איכה' בציבור. הולכים לבית קברות, מסבבים אותו, ואין מתפללים על הקברים.

מנחה בתשעה באב

מניחים טלית ותפילין. והש"ץ מברך עליהם בקול רם ואז מתחיל 'אשרי'. מעלים לתורה את שלושת עולי התורה של שחרית ומברכים אותם ב'מי שבירך'. במנחה קוראים בתורה בטעמי המקרא, והעולים לתורה מברכים ברכותיה בניגון הרגיל של כל השנה. לישראל קוראים לעלות לתורה בלא הזכרת שמו אלא בקריאה: 'יעמוד מפטיר'. אחרי קריאת התורה של מנחה עוטפים את ספר התורה במעיל של כל השנה.

אומרים 'נחם', 'עננו', 'שים שלום' ו'רבון' של תענית. חזרת הש"ץ נאמרת בלי ניגוני בין המצרים. **בא"י**: עולים הכהנים לדוכן. קדיש 'תתקבל'. 'עלינו'. בסוף מנחה אומרים שיר של יום ו'שיר מזמור לאסף' שלא נאמרו בשחרית, ולאחריהם קדיש יתום.

מוצאי תשעה באב

לפני ערבית אומרים 'שיר המעלות הנה ברכו' וחצי קדיש, ככלל מעריב בזמנו בחול. לפני 'עלינו' מבדילים על הכוס בלבד, בלא נר ובשמים. את היין שותים קטנים שאינם יודעים להתאבל על ירושלים (עד כבני עשר

או אחד עשר). מחזירים את הפרוכת והמכסאות. אין מברכים ברכת הלבנה במוצאי ט' באב, וממתינים בברכה עד ליל י"א באב (השנה אין ממתינים למוצאי שבת נחמו, שחל בסוף זמן קידוש לבנה).

פרשת ואתחנן – שבת נחמו – ט"ו באב

החל מליל שבת זו עד ליל שבת 'שובה' אומר הש"ץ את סוף הקדיש לפני העמידה, החל מ'לעילא', בניגון מגשר בין שבת לימים נוראים, ומ'דאמירן בעלמא' – בניגון ימים נוראים, ומאריך בסלסולו לפני 'ואמרו אמן' בצלילים המזכירים את התקיעה, השברים והתרועה, כמו בחצי הקדיש שלפני מוסף ראש השנה.

בשחרית הש"ץ אומר את ברכת 'יוצר אור' עד סוף החרוז 'אור עולם' בניגון ימים נוראים. אומרים יוצר 'ארוממך אלקי', אופן 'שאו מנחה' בניגון ידוע, נוסח 'אמת ויצב' הקצר והחל מ'על הראשונים' אומרים אותו בניגון, זולת 'אמת משל היה'.

כהן קורא עד 'כלכם היום'. נהגו לעמוד בשעת קריאת עשרת הדברות. יש המקדימים לקום כמה פסוקים לפני כן כדי שלא להבדיל בין דברי תורה, ולפיכך נהגו שאין עושים 'אנכי' תחלת פרשה. עד 'לאמר' קוראים בנגינה רגילה. את עשרת הדברות קוראים בציבור בטעם העליון, וביחיד – בטעם התחתון. פרשת 'אנכי' נקראת בקול רם. כשאומר הקורא את המילה 'לאמר' שלפניה, מאריך בנגינה, ובדברות עצמן מאריך במלים 'מצותי', 'לשוא' (הב'), 'ויקדשהו', 'לך', 'תרצח', 'תנאף', 'תגנב', 'שקר', 'שוא'. חמישי קורא עד 'ובשעריך'. מחציתו השנייה של הקדיש אחר קריאת התורה נאמרת בניגון נבחר.

בסוף קדושה אחר עניית הקהל: 'אני ה' אלקיכם', אומרים את הפיוט: 'אלקיכם יוסיף'. משבת זו עד חדש מרחשון של השנה הבאה אומרים קדיש 'תתקבל' שלאחר מוסף בניגון נבחר. במנחה אומרים 'צדקתך'.

פרשת עקב

כהן קורא עד 'יחיה האדם', לוי – עד 'אשר נתן לך', שלישי – עד 'כאשר דבר ה' לך', רביעי – עד 'ובזרעך הנטויה', חמישי – עד לתת להם', ששי – עד 'חלב ודבש'. במנחה, כהן עד 'לפניכם היום'.

פרשת ראה

מחציתו השנייה של קדיש שאחר קריאת התורה נאמרת בניגון מיוחד מחמת ברכת החרוש. מפטירים 'ויאמר לו יהונתן'.

מברכים החרוש. ש"ץ נוטל ספר תורה בידו ומכריז: "ראש חדש אלול יהיה למחר ביום הראשון וביום השני". הקהל אינו חוזר על ההכרזה, אלא אומר תיכף 'יחדשהו' בנוסח הקצר, והש"ץ חוזר עליו בניגון 'אדר והוד' ובו מתחיל אמירת 'אשרי'.

במנחה אין אומרים 'צדקתך', ולפיכך ש"ץ אומר את הקדיש השלם בניגון מ'תתקבל' עד הסוף. בראש חודש אין אָבֵל עובר לפני התיבה בכל ג' התפילות, גם בערבית של מוצ"ש. במוצאי שבת לפני שמונה עשרה מכריזים: 'יעלה ויבא'.

אלול

ראש חדש אלול

חצי הקדיש שלאחר קריאת התורה נאמר בניגון המיוחד לר"ח אלול ושבת שובה, ובאותו ניגון אומר הש"ץ

את הקטע מ'לששון ולשמחה' במוסף.

אחר מוסף של ראש חדש, בשני ימי ראש חדש, תוקעים ג' פעמים תשר"ת.

ימי חול ושבתות

בכל יום תוקעים ג' פעמים תשר"ת, הן אחר תפילת שחרית והן אחר תפילת ערבית, ומפסיקים לתקוע שלושה ימים לפני ראש השנה.

אין אומרים 'לדוד ה' אורי' אחרי התפילות.

בלילי שבתות אומרים את ברכת 'השכיבנו' בניגון מיוחד. הש"ץ אומר את סוף הקדיש לפני העמידה בניגון הנהוג מאז שבת 'נחמו' ועד שבת 'שובה'.

קדיש 'תתקבל' אחרי מוסף נאמר בניגון נבחר.

במוצאי שבתות אומרים 'והוא רחום' ו'ברכו' בניגון מיוחד לחדש אלול.

פרשת כי תצא

אחר הפטרת 'רני עקרה' מוסיפים את הפטרת 'עניה סוערה' שנדחתה בפרשת ראה מפני הפטרת 'ויאמר לו יהונתן'.

בקריאת התורה של מנחה בפסוק 'השקיפה' בסוף הקריאה מרים הקורא את קולו.

פרשת כי תבא

בפסוק 'השקיפה' בסוף קריאת הלוי מרים הקורא את קולו. רביעי קורא עד 'באר היטב', חמישי – עד 'ברוך טנאך ומשאריתך'. לתוכחה קוראים לעלות לתורה בזה הלשון: "יעמוד מי שירצה". אחרי עלייתו, מברכים אותו ב'מי שברך' בנוסח מיוחד בנוסף ל'מי שבירך' הרגיל, ובשניהם מזכירים אותו בשמו. בתוכחה, הקורא מנמיך את קולו מהפסוק "והיה אם לא תשמע" עד "בספר הזה", ומגביה את קולו מ"ליראה" עד "את ה' אלקיך", מנמיך את קולו עד "ואין קנה" ומגביה את קולו עד הסוף.

בקריאת התורה של מנחה, הפסוק האחרון, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול.

'והוא רחום' בערבית של מוצאי שבת מנגן הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומאריכים בו ביותר.

סליחות

ש"ץ של סליחות עובר לפני התיבה ערבית שלפניהן ושחרית שאחריהן, אך לא למנחה.

אָבֵל ובעל 'ארציט' יכולים לעבור לפני התיבה בימי הסליחות שלפני ראש השנה, ברם אָבֵל אינו ש"ץ בעשרת ימי תשובה.

סדר הסליחות הוא של מנהג אשכנז הגדול (פפד"מ ובנותיה). פותחים באמירת 'אדון עולם' בניגון מיוחד לימי הסליחות, וממשיכים באמירת 'לך ה' הצדקה'. חצי קדיש נאמר, בניגון חול, בגמר א-ל-א-ל ארך אפים' ו'ג' מידות. מקפידים לומר את פסוקי ההקדמה של כל סליחה וסליחה, וש"ץ מסיים אמירתם בניגון מיוחד החל מ'כי לא על צדקתינו' עד 'ועל עמך'. לפזמונים יש ניגונים קבועים, הרבה מהם נאמרים בניגון של פזמון היום הראשון 'במוצאי מנוחה'. בימי ד' ו'ז של סליחות ניגון הפזמון הוא של 'מלאכי רחמים'. כל פזמון נאמר בקול רם על ידי הש"ץ בנעימתו. בגמר אמירת הבית הראשון, חוזר עליו הקהל באותה נעימה. הש"ץ ממשיך בניגון לומר את שאר הבתים, והקהל עמו בקול נמוך. בכל בית הוא מוסיף את החרוז החוזר של סוף הבית

הראשון (כגון בפזמון יום א' 'במוצאי מנוחה', מוסיפים בכל בית את החרוז החוזר: "לשמוע אל הרנה ואל התפלה"). בסופו של הפזמון כולו חוזר הקהל לומר את כל הבית הראשון בקול רם ובנעימה. לפיטי 'עקדה' ו'חטאנו' יש ניגונים קבועים מיוחדים. את נוסח 'או"א תבא לפניך' שבהקדמת הוידוי אומר הש"ץ כולו בניגון, והקהל עמו. הוידוי 'אשמנו בגדנו' נאמר בימי הסליחות בלחש. החרוזים של 'עננו ה', לפחות בחלקם האחרון, נאמרים על ידי הש"ץ בניגון מיוחד, והקהל עונה: 'עננו' על כל אחד מהם, היינו הש"ץ אומר 'עננו ה', והקהל אומר: 'עננו'. יש המקפידים על כך גם בפיט 'מי שענה לאברהם בהר המוריה', שהקהל משיב: 'הוא יעננו'. אחר נפילת אפים ממשיכים לשבת עד 'ואנחנו לא נדע מה נעשה'. 'מִחָא וּמְסָא' נאמר בניגון מיוחד. 'מכניסי רחמים' נאמר כולו בניגון נבחר. 'מרן דבשמיא' וכן 'שומר ישראל' נאמרים בניגון 'אדר והוד'. אם החלו הסליחות לפני עלות השחר, ונסתיימו אחר עלות השחר, הקהל הולך ליטול את ידיו בגמר הסליחות. כשמתחילים את הסליחות לפני עמוד השחר והש"ץ מעוטף בטלית שאולה, הריהו מסירה מעליו בין קדיש 'תתקבל' של סליחות לברכות השחר, ולפני 'ברוך שאמר' מתעטף בטלית שלו וכן מניח תפילין ומברך את שלש הברכות בקול כדרכו בכל ימות השנה.

אחר קדיש 'תתקבל', אין החזן אומר 'אדון עולם' שנית, אלא פותח מיד בברכת 'על נטילת ידיים' בניגון ימים נוראים, וממשיך בניגון חול בברכות השחר, כולל ברכת התורה לפני הקרבנות.

יום רביעי של סליחות

אין אומרים את הבית האחרון של הפזמון 'ה' שמעה' המתחיל 'שפטינו', שנועד לאמירה ביום הכפורים בלבד.

פרשת נצבים

שבת שלפני ראש השנה פוסקים מלומר 'הכל יודוך' בסירוגין. הפסוק האחרון של קריאת שלישי, מהמלה 'והנגלות', נקרא בהרמת קול. מפטיר מתחיל מ'הגדת' ואין חוששין ל'אין פותחים בדבר רע' מכיון שקראו את זה כבר.

'והוא רחום' בערבית של מוצאי שבת מנגן הש"ץ בניגון של חצי קדיש שלפני מוסף ימים נוראים, ומאריכים בו ביותר.

ערב ראש השנה

מתענים בערב ראש השנה, ואין נוהגים להשלים את התענית. בפזמונים 'שופט כל הארץ' ו'זכור ברית', פותחים את ארון הקודש. לפזמון 'זכור ברית' יש ניגון מיוחד, הקהל אומר יחד עם הש"ץ את קטעי 'והשב' ו'שוב' שבתוך הפזמון. אם האיר היום אין אומרים תחנון בסוף הסליחות. בשחרית לעולם אין אומרים תחנון ולא 'למנצח'. אחר התפילה עושים 'התרת נדרים' בבית הכנסת. אומרים בה 'זאפילו נזירות שמשון'. הולכים לבית הקברות, אומרים שם תחינות ונותנים צדקה לעניים.

ברית מילה בערב ראש השנה

אם חל ברית מילה בערב ראש השנה, אין אומרים את הסליחה לברית מילה 'אל תפר בריתך' ולא את הפזמון של ה'רוקח' לברית מילה 'זכור ברית אברהם – אות ברית', שהרי ממילא אומרים את הפזמון 'זכור ברית אברהם – אבדנו מארץ'. בערב ראש השנה, שהוא יום תענית, עורכים את סעודת ברית המילה לפני חצות וסועדים בה כל הקרואים, אף אם רבים המה ואף בלא התרת נדרים.